

SOCIONOMENS

Forsknings- supplement

I Socionomens Forskningssupplement publicerar vi vetenskapliga texter från forskare över hela landet. Bedömningen följer de internationella regler som gäller för vetenskapliga tidskrifter inom det samhällsvetenskapliga området.

REDAKTÖR: HANS SWÄRD



SOCIONOMENS

Forsknings- supplement

REDAKTION

Redaktör
Hans Swärd
046-222 94 15
hans.sward@soch.lu.se

CHEFREDAKTÖR/ANSVARIG UTGIVARE

Lena Engelmark
08-617 44 37
lena.engelmark@akademssr.se

KONTAKT

Telefon, växel
08-617 44 00
Telefax
08-617 44 41
Adress
Box 12800
112 96 Stockholm

www.socionomen.nu

Tidigare Forskningssupplement hittar
du på Socionomens hemsida
www.socionomen.nu

Senaste Forskningssupplementet
publicerades i nr 3/2015.



Innehåll

Ledare

av Hans Swärd

Familjehemsvård i granskningssamhället

av Marie Sallnäs och Stefan Wiklund

Allt fler samhällsinstitutioner har som uppgift att granska andra samhällsinstitutioner. Som granskningsobjekt skiljer sig familjehem i viktiga avseenden från andra välfärdstjänster. Vi belyser hur ansvaret för barns förhållanden i familjehem tar sig uttryck i det samtida granskningssamhället. Vi behandlar dels formerna för socialtjänstens uppföljning av placeringar, dels hur vanligt det är att man i kommunerna får kännedom om misstänkta missförhållanden för barn i familjehem.

Barnets bästa i teori och praktik. När olika logiker möts.

av Lina Ponnert

I den här artikeln problematiseras principen om barnets bästa utifrån att principen innefattar både en omsorgslogik och en rättslig logik. Här analyseras hur dessa logiker teoretiskt har kopplats samman med andra normativa begrepp och perspektiv relaterade till barnets bästa och socialtjänstens arbete, som till exempel skydd, rättigheter, objektsyn och subjektsyn på barn. I artikeln visas och diskuteras hur en kombination av begrepp och perspektiv hämtade från de skilda logikerna kan bidra till att förstå problematiska tolkningar av barnets bästa i praktiken.

Nytt från Fält och Forskning

av Hans Swärd

Författaranvisningar och bedömningssystem

Social barnavård i fokus

Artiklarna i detta forskningssupplement handlar om den sociala barnavården, en verksamhet som står högt på samhällets agenda nu.

I slutet av juni 2015 lämnade regeringens särskilda utredare Håkan Ceder, som haft uppdraget att se över lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), sitt förslag till barnminister Åsa Regnér. Enligt förslaget bör nuvarande LVU upphöra och ersättas av en ny lag som ställer högre krav på vårdens utformning och stärker rättssäkerheten för de omhändertagna. Innan placering ska de ha rätt till hälsoundersökning och stödet till dem som lämnar vården för ett vuxenliv ska bli bättre och gälla tills den unge fyller 22 år. Bland förslagen märks också att statliga medel bör utgå för att utveckla arbetssätt och metoder i arbetet med barn och unga.

I sommar har det också kommit propåer från regeringen om hur Inspektionen för vård och omsorg (IVO) ska arbeta mer förebyggande, effektivisera tillsynen och korta handläggningstiderna. IVO inrättades den 1 juni 2013 och tog över viss tillståndsverksamhet från Socialstyrelsen.

Efter uppmärksamheten omkring den sociala barnavårdens sätt att hantera anmälningar och besätta vakanser beslöt regeringen 2014 att tillsätta en nationell samordnare med uppdrag att stärka och stödja socialtjänsten i arbetet med den sociala barn- och ungdoms-

vården. Uppmärksamheten av den sociala barnavården har bland annat att göra med den så kallade Vanvårdsutredningen som visade att ett stort antal barn och ungdomar i fosterhem och på institution hade utsatts för övergrepp eller försummelser.

Om den sociala barnavården skall klara att tillgodose "barnets bästa" krävs också forskning. Den första artikeln i detta nummer handlar om hur granskningen av barns förhållanden i familjehem tar sig uttryck och hur vanligt det är att kommunerna känner till missförhållanden i familjehem. Författare är Marie Sallnäs och Stefan Wiklund. Den andra artikeln är författad av Lina Ponnert som problematiserar principen om "barnets bästa" som är en grundbult i den sociala barnavården.

Trevlig läsning.

Mansbrand

Redaktör



Familjehemsvård i granskningssamhället

– hur följer kommunerna upp sina placeringar?



MARIE SALLNÄS

TITEL: Professor vid Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.

BAKGRUND: Hennes forskningsområde är social barnavård med särskild inriktning mot placeringar av barn och unga utanför hemmet. Sallnäs arbetar för närvarande (tillsammans med Wiklund) bl.a. med det VR-finansierade projektet *Tillsynens förutsättning och praktik. Om samhällets ansvar för barn i socialtjänstens dygnsvård.*

Placeringar vid institutioner och i familjehem är den sociala barnavårdens mest djupgående interventioner. Under 2000-talet har samhällets granskning av sådan dygnsvård fått en allt större aktualitet, inte minst som en konsekvens av den så kallade Vanvårdsutredningen (SOU 2011:61; SOU 2011:9). I utredningen rapporterades om över 800 personer som under sin uppväxt utsatts för övergrepp eller försummelser i samband med att samhället övertagit föräldrarollen.

Granskningen av samhällsvården kan ses som ett tydligt uttryck för den internationella trend som har kommit att betecknas som "the audit society" (Power, 1999), eller på svenska "granskningssamhället". Granskningstrenden innebär att allt fler samhällsinstitutioner är upptagna med att granska andra samhällsinstitutioner och ytterst hur politiska beslut omsätts i praktiken. Trenden har gjort avtryck inom en rad välfärdsområden som skola, vård och omsorg, både nationellt och internationellt (Cosis Brown et al 2014; Johansson & Lindgren, 2013, Rönnberg, 2012;

Sellick, 2014) och efterfrågan på granskningsaktiviteter kan upplevas som närmast omätlig. Ofta tillskrivs granskning en central roll för att uppnå kvalitet och effektivitet, men det råder brist på utvärderingar av om aktiviteterna i realiteten leder till sådana utfall (se t ex de Wolf & Janssens, 2007; Gustavsson & Rothstein, 2013). Granskningsaktiviteter har med andra ord fått mer eller mindre ett egenvärde, dvs. det rituella ges en överordnad ställning i förhållande till det faktiska utfallet av procedurerna (se t ex Westerberg & Jacobsson, 2013).

I den här artikeln behandlar vi hur det samhälleliga ansvaret för barns förhållanden i familjehem tar sig i uttryck i det samtida granskningssamhället. Som granskningsobjekt skiljer sig familjehem i principiella avseenden både från institutionsvård för barn och de flesta andra välfärdstjänster. Skillnaderna består framför allt i att familjehemsvård varken är en tydligt regelstyrd verksamhet eller utförs i organisationer i traditionell bemärkelse. Insatsen består snarare av att personer – utsedda av socialtjänsten – träder

in i en mer eller mindre fullständig omvårdnadsroll för barn som inte längre kan bo i sin ursprungsfamilj.

Trots att omvärldens krav på förbättrad granskning och kontroll av familjehemsvården har fått särskild aktualitet under 00-talet, är kraven inte på något sätt nya. Hur barnavårdande myndigheter ska få insyn i familjehem har utgjort ett problem så länge det har funnits familjehemsvård trots att det samhällseliga ansvaret har organiserats på olika sätt (Sköld & Söderlind, 2014). Under de senaste decennierna har det emellertid skett viktiga förändringar både när det gäller digniteten och formerna för granskningsaktiviteterna inom barnavårdsområdet.

För det första har den tidigare nämnda Vanvårdsutredningen lett till betydelsefulla insikter i de problem som präglat samhällsvården och liknande har skett i till exempel Norge (NOU 2004:23) och på Irland (Brennan, 2007; se också Sköld, 2014). Utredningarna visar att en inte på något sätt försumbar andel samhällsvårdade barn farit påfallande illa, trots förekomsten av myndigheter med uppdrag att granska vårderna och bevaka barnens förhållanden. Utredningarna har resulterat i ett ökat tryck på att socialtjänsten ska kunna visa att man har kontroll över samhällsvårdade barns situation samt förmåga att ingripa när det är påkallat. Rent konkret resulterade den svenska Vanvårdsutredningen bl.a. i ett regeringsuppdrag till Socialstyrelsen att ta fram underlag för att säkerställa trygg och säker samhällsvård, vilket har resulterat i en rad direktiv till kommunerna om hur uppföljningen av familjehemsvården bör organiseras (se SOSFS 2012:11).

För det andra har vårdlandskapet under senare decennier omstöpts i grunden och idag är andelen privata utförare väsentligt högre jämfört med områden som t. ex skola och äldreomsorg (Wiklund, 2011; Sallnäs & Wiklund, 2015). Inträdet av privata utförare har haft störst betydelse inom institutionsvården, men privata aktörer har blivit ett allt viktigare inslag också inom familjehemsvården i form av vinstsyftande företag som fungerar som en länk mellan kontrakterande kommuner och familjehem (så kallade konsu-

lentstödda familjehem) (SOU 2014:3). En växande extern välfärdsproduktion, där det offentliga allt mer har rollen som upphandlare, ökar naturligtvis det offentligas behov av kunskapsunderlag för att värdera och kontrollera de tjänster som köps in.

Hur samhället idag arrangerar sin insyn i familjehemsvården har således kommit att bli ett tydligt och principiellt viktigt uttryck för det moderna granskningssamhället. Den nyinrättade myndigheten IVO/Inspektionen för vård och omsorg har det övergripande tillsynsansvaret, medan kommunernas socialtjänst har ansvar för det som i praxis och officiella dokument benämns ”uppföljning” eller ”att följa vårderna”. Socialtjänstens uppgift är emellertid knappast enkel. Familjehemmen tillhör inte socialtjänstens interna organisation och kan vara belägna på långt geografiskt avstånd från placeringskommunen. Dessutom har familjehem – just i egenskap av familj – rätt till integritet och hänsyn till privatlivet, men det finns rimligtvis variationer ifråga om hur föräldrar och placerade barn själva värderar sådana aspekter. Det är också minst sagt utmanande för socialtjänsten att via sporadiska och ofta föraviserade besök verkligen fånga hur vardagsvillkoren ser ut för de placerade barnen.

I denna artikel behandlar vi såväl formerna för som utfallen av socialtjänstens granskning av sina familjehemplaceringar. Vi analyserar också de specifika utmaningar som kringgärdar familjehem som granskningsobjekt. Datamaterialet baseras på en enkät riktad till företrädare för Sveriges kommuner. Följande frågeställningar behandlas:

- Hur ser socialtjänstens organisatoriska förutsättningar ut för granskning av familjehemsvården och med vilken frekvens sker granskningen?
- I vilken utsträckning uppdragas missförhållanden och genom vilka kanaler?
- Vilka omständigheter anser kommunföreträdare vara särskilt problematiska vid granskning av familjehemplaceringar?

Artikeln inleds med ett kort avsnitt om teori- bildning och forskning om granskning och vi diskuterar där hur och varför familjehem skiljer sig från institutioner när det gäller av



STEFAN WIKLUND

TITEL: Docent vid Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.

BAKGRUND: Hans forskningsområde är individ- och familjeomsorgen med särskild inriktning mot social barnavård. Han arbetar för närvarande med projekt som bl. a rör klientsorteringen inom individ- och familjeomsorgen samt socialtjänstens arbete med ensamstående mödrar som har socialbidrag.



illustration: Mia Fernau

vem och hur de granskas. Vi behandlar också kortfattat några av senare års regleringar av hur uppföljningsarbetet ska bedrivas samt tidigare forskning om i vilken mån missförhållanden uppdagas. Därefter presenteras den empiriska studien.

GRANSKNING SOM BEGREPP OCH AKTIVITET

Granskning som fenomen har tydliga kopplingar till New Public Management och dess fokus på resultatutvärdering inom offentlig sektor (jmf. Lane, 2000; Bouckaert & Pollit, 2000). Det är också möjligt att förklara den kraftiga expansionen av granskningsaktiviteter genom att betona kopplingen mellan politisk legitimitet och effektivitet. Enligt Lipset (1985) är politisk legitimitet – det vill säga det värde medborgarna tillskriver politiska institutioner med avseende på ändamålsenlighet för sina uppgifter – beroende av hur pass effektiv den förda politiken är (de faktiska resultat den genererar). Det finns därför starka incitament för politiker att påvisa konkreta resultat, eller åtminstone uppvisa ett tydligt intresse för politikens utfall, vilket alltså kan göras via granskningsaktiviteter. Ett annat sätt att karaktärisera granskning är att den utgör ett politiskt styrmedel av reaktiv art (den görs i efterhand), till skillnad från proaktiva motsvarigheter som till exempel regleringar och finansiella styrformer (jmf. Johansson, 2006).

De senare decenniernas allt starkare fokus på att granska välfärdsproduktionen kan alltså inte enbart ses som ett utslag av ambitionen att öka den politiska effektiviteten, utan också som något mer eller mindre nödvändig för att få politisk legitimitet. Själva begreppet ”granskning” har definierats som att ”systematiskt beskriva och värdera offentliga och privata verksamheter för olika syften” (Johansson & Lindgren, 2013, s 7; se också Johansson, 2006). Till begreppet kan en rad aktiviteter kopplas vars funktion är att fungera som garant för att politiska beslut omsätts i praktisk handling – t ex utvärdering, ackreditering, tillsyn eller när det gäller familjehemsvård uppföljning.

Granskning av verksamheter inom välfärdssektorn – inte minst på barnavårdsområdet – står dock inför utmaningar. En

svårighet är att på ett reliabelt och meningsfullt sätt definiera vad som konstituerar kvalitet. På barnavårdsområdet är det kanske särskilt svårt, med tanke på brukarnas olika behov och problembilder som dessutom kan variera över tid för enskilda individer. Även om det finns en framväxande konsensus om vikten av att bevaka t ex skolgången för placerade barn, rådet brist på sammanhållna, generella kvalitetsmått. Denna problematik har sannolikt stor betydelse för att den offentliga granskningen av samhällsvården antingen riktas mot direkta missförhållanden – som är relativt sett enkla att definiera – eller bygger på indikatorer som är mätbara, snarare än att ta fasta på valida mått på det som kan ses som kärnan i arbetet som utförs (se Pålsson, 2015). Det är till exempel betydligt enklare att undersöka om ett placerat barn har ett eget rum än att mäta graden av trygghet, omtanke och kärlek i familjehemmet där barnet bor.

I förlängningen kan problem med att finna valida kvalitetsindikatorer medföra svårigheter i relationen mellan den externa granskaren och granskningsobjektet (Munro, 2004; Tilbury, 2004, 2006). Av den granskade avkrävs vanligen dokument eller andra verifierbara uppgifter som av den externa granskaren definierats som meningsfulla indikatorer på kvaliteten i verksamheten. Samtidigt kan granskningsobjektet leva i en väsensskild föreställning om vad som utgör verksamhetens essens eller kärna.

Alldeles oavsett sådana mätsvårigheter, är ett överordnat syfte med granskning att kontrollera huruvida en verksamhet lever upp till någon slags definierad standard. Det innebär att granskning innefattar ett visst mått av misstroende, med andra ord ett ifrågasättande av att verksamheten på egen hand kan säkerställa en sådan standard (jfr Rombach & Sahlin Andersson, 2002; Gustavsson & Rothstein, 2013). Det finns alltså skäl att granska en verksamhet när det inte är givet att den bedrivs på det sätt som avses av lagstiftaren.

Det är dock viktigt att understryka att granskning inte enbart behöver ha kontrollerande inslag, utan även kan innehålla stödjande och utvecklande element. Kommunernas

granskning av familjehemsvården innefattar såväl stödjande som kontrollerande delar, åtminstone utifrån intentionerna i lagstiftning och direktiv från offentliga myndigheter. Utöver att socialtjänsten ansvarar för att rekrytera och godkänna familjehemmen, ska man också bistå dem med vägledande insatser i olika former. Det är emellertid också socialtjänstens tydliga ansvar att förebygga att barn som placeras i dessa hem utsätts för missförhållanden samt att organisera sitt uppdrag så att sådana förhållanden uppdagas.

GRANSKNING I FÖRÄNDRING

Även om det har skett en kraftig expansion av granskningsaktiviteter under senare decennier, finns en lång historia av att myndigheter haft till uppgift att identifiera och åtgärda brister i politikens utfallssida – inte minst inom samhällsvården (Bergman, 2011; Sköld

& Söderlind, 2014). På 2000-talet har det emellertid skett viktiga förändringar som rör denna verksamhet.

Granskning av samhällsvården sker i sin mest formaliserade form via så kallad tillsyn. Tillsyn skiljer sig från andra former av granskning genom att den alltid utförs av en offentlig myndighet och är regelstyrd (Bengtsson & Ek, 2013). På barnavårdsområdet har de senaste åren präglats av förändringar i fråga om vilken myndighet som har det formella tillsynsansvaret. År 2010 överfördes ansvaret från Länsstyrelserna till Socialstyrelsen där det samordnades med tillsynen på hälso- och sjukvårdsområdet (Prop. 2008/09:160). År 2013 skedde ytterligare en centralisering av verksamheten i och med att en självständig tillsynsmyndighet bildades – Inspektionen för vård och omsorg (IVO).

För närvarande har således IVO det formel-



Selene
KOLLEKTIVET

Behandlingshem för kvinnliga missbrukare

Tel: 0498-48 10 76 • www.selene-kollektivet.se

Psykoterapi



Helena Nikula
Leg. psykoterapeut, teol. mag.
www.helenanikula.wordpress.com
Tel: 0725-39 80 58
E-post: helena.nikula2@gmail.com



Bodil Jönsson
Leg. psykoterapeut, pedagog.
www.psykoterapipasoder.se
Tel: 0702-30 01 12
E-post: bodil@bodils.se

"Ingen kan hjälpa alla - men alla kan hjälpa någon!"



**Välkommen till
Hammarby Familjebehandling!**

Vi är ett HVB-hem i västra Gästrikland som tar emot familjer med anknytning och missbruksproblematik. Både par och ensamstående med barn eller gravida är välkomna.

Våra behandlingsmetoder är evidensbaserade, KBT och MBT med miljöterapeutiska inslag. Hos oss får alla familjemedlemmar individuell behandling och stöttning. Vi ser familjen som ett system där alla påverkar varandra, därför arbetar vi nära familjen för en varaktig förändring. Förändringsarbetet har alltid sin utgångspunkt i barnets behov.

Under behandlingstiden bor familjerna i egna lägenheter. Alla barn mellan 1 och 6 år går i vår egna barnverksamhet och skolbarnen går i Hammarby skola. Som vuxen har vi arbetsträning 4 till 6 timmar om dagen. På fritiden kan man bl.a. spela biljard, pingis, måla/pyssla, fiska bada m.m. Givetvis har vi personal dygnet runt.

Välkommen till oss!

medlem i 

www.hammarbyfamiljebehandling.se • 0290-337 70 • Jour 070-285 71 38

»Hur ser personkontinuiteten i kontakten med barnet ut?«

la tillsynsansvaret på barnavårdsområdet. I praktiken utför emellertid IVO enbart operativ tillsynsverksamhet av institutionsvården (HVB och de av SiS drivna särskilda ungdomshemmen) genom så kallad frekvenstillsyn, som innebär att representanter för myndigheten ska besöka varje institution två gånger per år. Tillsyn av familjehemsvården sker däremot inte via besök i enskilda hem, utan handlar om en övergripande granskning av socialtjänstens arbetsformer och rutiner för kontakter med familjehemmen. Denna form av granskning förekommer inom många områden och brukar benämnas ”kontroll av kontrollen” (Power, 1999; Hasan 2014).

Under senare år har den tillsyn IVO utövar över familjehemsvården allt oftare blivit föremål för kritik. Tillsynen har kritiserats för att inte vara regelbunden, för att inte leda till verklig insyn i familjehemmen samt för att den i praktiken inte berört alla kommuner (Ceder, 2014; SOU 2014:3). Samhället har också försökt finna nya former för granskning av vården. Under 2010–2013 skedde en försöksverksamhet med så kallade tillsynsombud i tio kommuner vars uppdrag bland annat bestod i att en oberoende person ofta skulle besöka barn i familjehem (Oscarsson & Lindahl, 2014).

Idag har emellertid kommunerna, genom ansvaret att följa upp sina placeringar i familjehem, en fullständigt central roll för den operativa granskningen av familjehemsvården och kommunerna är den enda egentliga samhällsaktören som kan förväntas ha insyn i denna form av vård. Kommunernas ansvar i detta avseende har också skärpts i lagstiftningen som stadgar att ”socialnämnden noga ska följa vården (6 kap.7b § SoL) samt att man ska ha rutiner för att upptäcka missförhållanden (2 kap 2 § första stycket SOSFS 2012:11). Samtidigt saknas i allt väsentligt grundläggande beskrivningar av hur man från

socialtjänstens sida organiserar och ser på sin granskning av familjehem.

HUR VANLIGT ÄR DET ATT MISSFÖRHÅLLANDEN UPPDAGAS I FAMILJEHEMSVÅRDEN?

Granskning av familjehemsvården har många syften, men i ljuset av Vanvårdsutredningen (SOU 2011:61) har fokus i ökad utsträckning kommit att ligga på möjligheten att identifiera missförhållanden. Hur pass vanligt det är att socialtjänsten – via sin egen granskning eller på annat sätt – får kännedom om att barn behandlas illa har ägnats förvånansvärt litet forskningsintresse. En gammal kartläggning av anmälningar om sexuella övergrepp fann att de berörde mindre än en halv procent av barn i familjehem (Socialstyrelsen, 1997). I övrigt har den enda tidigare svenska undersökningen gjorts av den s.k. Upprättelseutredningen (SOU 2011:9), där man visade att kommunerna kände till missförhållanden i cirka en procent av de placeringar som gjordes i familjehem eller institutioner. I nästan fyra av tio fall var det barnen själva som var informationskälla. I motsats till vad som visats i utländsk forskning var det vanligare med kända missförhållanden i familjehem än i institutionsvård (Svedin, 2011; Euser, 2013; Biehal et al, 2014). De missförhållanden myndigheterna känner till ska emellertid inte likställas med faktisk förekomst. Studier visar på ett betydande gap mellan vad professionella känner till och vad som kommer fram om man går på barnens egen rapportering. Man kan alltså utgå från att det finns ett mörkertal, dvs. att vissa barn – okänt hur många – lever under mycket dåliga förhållanden i sina familjehem utan att det upptäcks och åtgärdas av de granskande myndigheterna (se Biehal, 2014; Biehal et al, 2014). Forskningen visar också på ett gap mellan antalet familjehemsföräldrar som anmäls och antalet fall där anklagelsen visat sig stämma (Minty & Bray,



illustration: Mia Fernau

2001). Sett ur familjehemmens synpunkt kan det alltså finnas en risk att få oriktiga anklagelser riktade mot sig.

METOD

Artikeln empiriska underlag baseras på data som inhämtats via en e-enkät (verktyget SurveyMonkey) till Sveriges kommuner. Ett mail med förfrågan om deltagande i undersökningen skickades till en kommunföreträdare som utifrån hemsidor eller annan allmän information kunde antas ha överblick över kommunens uppföljningsarbete. Personen var i typfallet enhetschef för barnavårdsenhet eller IFO-enhet beroende på kommunernas organisation. Företrädaren gavs möjlighet att låta en annan (mer insatt) person besvara enkäten om det var lämpligt. Enkätens frågor avsåg perioden februari 2011 – februari 2013 och innehöll i huvudsak frågor med fasta svarsalternativ, men också några där respondenterna fritt formulerade sina svar. I de senare fallen har vi kategoriserat svaren tematiskt.

Enkäten ställdes till företrädare inom samtliga kommuner (n=290). I Stockholm, Göteborg och Malmö ställdes enkäten till företrädare i samtliga stadsdelar där antalet stadsdelar var: Stockholm (n=14), Göteborg (n=10) samt Malmö (n=10). Det totala antalet analysenheter uppgick således till 321 (dvs. 287 kommuner och 34 stadsdelar). Svarsfrekvensen för samtliga analysenheter uppgick till 81,3 procent (261/321), medan den för kommuner med stadsdelsindelning varierade något. Andelen som besvarade enkäten i Stockholm var 64 procent och betydligt lägre än i Göteborg och Malmö där den var 90 procent.

Internbortfallet på enstaka frågor är 5-7 procent med undantag för frågan om hur kommunerna fått kännedom om missförhållanden där 30 procent inte lämnat svar. Uppgifter från fem kommuner med hög förekomst av upptäckta missförhållanden har validerats via intervjuer med kommunföreträdare.

Studien är en totalundersökning och således nationellt representativ. Den ger en bild av uppföljningsarbetet och kännedom om missförhållanden vid en given tidpunkt och utifrån kunskapen hos den person som svara-

de för sin kommuns räkning. Respondenterna hade tillgång till kommunens dokument och ärendeinformation, men det kan ändå finnas felkällor om den svarande saknade tillräcklig kunskap om det vi frågade efter. Detta har uteslutit möjligheten att ställa detaljerade frågor i enskilda ärenden – till exempel om närmare omständigheter vid upptäckta missförhållanden och i vilken mån de faktiskt bekräftats. Det kan också finnas ett mått av social önskvärdhet i svaren, eftersom enkäten berör områden där det finns en tydlig norm om hur det bör vara i en välfungerande kommun.

RESULTAT

Organisatoriska förutsättningar för uppföljning

Vi ska inledningsvis behandla hur kommunerna beskriver de organisatoriska förutsättningarna för den uppföljning man gör av familjehemsplaceringar. I enkätsvaren framstår detta arbete som relativt högt prioriterat i socialtjänstens organisation. Knappt hälften (46 %) svarar att det har skett en resursförstärkning inom kommunen för detta ändamål under de senaste två åren, medan färre än 10 procent anger att resurserna har minskat. Rent resursmässigt har således granskningen av familjehemsvården förstärkts i väsentlig fler kommuner än den har försvagats. I Tabell 1 presenteras närmare data om hur kommunerna organiserar sin uppföljning av familjehemsvården.

Det framgår att drygt fyra av tio kommuner har en särskild placeringsenhet eller motsvarande som hanterar barn- och ungdomsplaceringar. Arbetet med placeringar är således en organisatoriskt specialiserad verksamhet i dessa kommuner.

Vidare visar tabellen hur det huvudsakliga uppföljningsansvaret fördelar sig på olika professionella. Här bör understrykas att flera professionella kan vara inblandade i granskningen av familjehemsplaceringarna, medan vår enkät frågade efter den professionella med *huvudsakligt* uppföljningsansvar. Sådant ansvar faller på utredande socialsekreterare i drygt 40 procent av kommunerna, dvs. familjehemmet och barnets förhållanden där följs i dessa kommuner av samma person

som har det operativa ansvaret för själva placeringen. Något hårdtaget kan man säga att i dessa kommuner granskar personalen det arbete de själva ansvarar för. I drygt 40 procent av kommunerna finns emellertid familjehemssekreterare eller inspektörer som sköter uppföljningen av de placeringar som socialsekreterare gör. Det handlar alltså om personal med särskild inriktning mot familjehemsvård och som vanligtvis har rekrytering och kontakter med familjehem i sin arbetsprofil. Barnsekreterare, eller motsvarande, svarar för uppföljning i knappt 20 procent av kommunerna och i enstaka kommuner saknas särskilda personer som har ansvar för att följa upp placeringar.

Av tabellen framgår också att det är mycket vanligt med formaliserade strategier för hur uppföljningsarbetet ska bedrivas. Drygt fyra av tio kommuner har detaljerade anvisningar

för arbetet, en dryg fjärdedel har kommunala handlingsplaner/policydokument och nästan samma andel har andra typer av rutiner som rör uppföljningsarbetet. De öppna svaren visar att det senare oftast betyder att man använder dokumentations-systemet BBIC/Barns Behov i Centrum, men man hänvisar också till lokala checklistor och riktlinjer. En liten andel saknar helt formaliserade strategier för hur barns förhållanden i familjehemmet ska följas. Överlag är således uppföljningsarbetet i stor utsträckning reglerat på rutin-/policynivå, men utifrån befintliga data är det svårt att avgöra om och hur detta påverkar det faktiska granskningsarbetet.

I tabellen kan utläsas hur vanligt det är med uppföljningsbesök för barn som varit placerade i minst 6 månader. Enligt Socialstyrelsens anvisningar bör besök göras fyra gånger om



En ärlig chans till ett bättre liv

Det sägs att den som frågar ett barn alltid får ett ärligt svar. Men inte alla barn får chansen att bygga en trygg relation där de vågar säga sitt hjärtas mening. Även om förtroendet mellan barn- och vuxenvärlden kan vara skadat är det aldrig för sent. Tryggheten kan återuppbyggas med rätt förutsättningar. Vill du veta mer? Ring 0456- 229 41 eller besök www.grodbygarden.se

 **Grödbygården**
EN KUPAD HAND FÖR LIVET



Verktyg för livet
/
Iris Utvecklingscenter

www.irisuc.se
0200 21 77 00

 **iris**
utvecklingscenter

Tabell 1. Kommunernas organisering av uppföljningsarbetet, n= 250-261 kommuner/kommundelar.

		Avrundade procent (antal)
Organisatorisk inramning (n= 261)	Särskild placeringsenhet eller motsvarande	42 (109)
Professionell med huvudsakligt uppföljningsansvar (n=253)	Utredande socialsekreterare	41 (105)
	Familjehemssekreterare/-inspektör	41 (103)
	Barnsekreterare eller motsvarande	17 (43)
	Ingen särskild personal	1 (2)
Organisatoriska strategier (n=261)	Särskilt utarbetade rutiner	86 (225)
Strategiernas innehåll (flera alternativ möjliga) (n=256)	Detaljerade anvisningar	43 (110)
	Kommunal handlingsplan	28 (71)
	Andra rutiner	29 (75)
Besöksfrekvens (genomsnitt) (n=250)	1-3 gånger per år	35 (88)
	4-5 gånger per år	53 (133)
	6 gånger per år eller oftare	10 (26)
	Vet ej/bortfall	1 (3)

året (SOSFS 2012:11). I en dryg tredjedel av kommunerna görs uppföljningsbesök 1-3 gånger per år, det vill säga en lägre frekvens än den rekommenderade. Drygt hälften svarar att man vanligtvis gör 4-5 årliga besök och tio procent att det sker oftare än så. Svaren anger hur ofta man i kommunen ”i genomsnitt” gör besök och det finns högst troligt en variation när det gäller enskilda barn. I de öppna svaren framkommer att man i vissa kommuner gör tätare besök i början av placeringen för att sedan glesa ut kontakten. Andra understryker att 4 ggr/år är ett minimum, men att vissa barn får tätare besök vid behov. Den bild som ges är alltså att sex av tio kommuner gör besök med en frekvens som är i paritet med eller över den som offentliga nyckelaktörer förespråkar.

Även här kan det naturligtvis finnas en social önskvärdhet i svaren.

SVÄRIGHETER MED ATT FÅ REDA PÅ HUR BARN HAR DET

I enkäten tillfrågades respondenterna om vad de ansåg vara de största utmaningarna med att få reda på hur barn har det i sina familjehem. Svaren gavs i öppen form och har kategoriserats utifrån vilka tydliga påståenden de innehöll, vilket visas i Tabell 2. De angivna utmaningarna är inte ömsesidigt uteslutande, dvs. respondenterna kan ha nämnt flera svårigheter.

Av tematiseringen i Tabell 2 framgår att de flesta svaren berör socialtjänstens relation till barnen. De utmaningar som framhålls

1 Frågans formulering var om det under undersökningsperioden "hänt att er kommun/kommundel fått kännedom om misstänkta allvarliga övergrepp/försummelse bland barn i familjehem".

2 21 procent av respondenterna har antingen inte svarat på denna fråga eller saknade vetskap i frågan. Estimatet (25 procent) utgår från antagandet att misstänkta missförhållanden inte fanns i dessa kommuner/stadsdelar.

3 Uppgifterna baseras på uttag från Socialstyrelsens register över insatser för barn och unga. De svarande kommunerna hade 19 758 barn i familjehemsvård under vår undersökningsperiod. Siffrorna är rensade för om barnen varit med om flera placeringar av samma kommun, men de barn som varit placerade av två eller flera kommuner under undersökningsperioden har räknats för respektive kommun. Här kan finnas en avvikelse på 11 barn på grund av osäkerhet i statistiken för kommuner med mycket få placeringar.

innehåller olika formuleringar av att man från socialtjänstens sida måste få en förtroende-full kontakt med barnen så att de verkligen vågar berätta om sin situation. Det framgår att detta knappast är en enkel uppgift för den externa granskaren. Barn kan vara i en beroendesituation gentemot familjehemmet och kan också känna lojalitet med sina familjehemsföräldrar. Det är också tänkbart att barn i familjehem – på sakliga eller osakliga grunder – oroar sig för de konsekvenser som kan följa av att framföra kritik. I några påståenden framgår också att socialtjänsten kan ha svårt att få kontakt med placerade barn av den enkla anledningen att barnen inte är intresserade av att tala med socialtjänstens representanter. Sammantaget var ett mycket tydligt mönster i svaren att man betonade vikten av att barnen själva är informatorer om sin situation, men man beskriver också svårigheterna med att ge barn den rollen eller att kunna förlita sig på att de faktiskt tar den.

Ett annat tydligt tema rör den egna organisationens resurser och det sätt som man arbetar på. Tidsbrist och byten av socialsekreterare återkom i svaren som organisatoriska hinder för att skapa en regelbunden kontakt med barnen. Avsaknad av specialisering i arbetet med placerade barn togs upp som ett kompetensproblem. Ett mindre antal svar var knutna till familjehemmen som direkta objekt för granskning. Här anges brister i familjehemmen som sådana, t ex att de kan ha egna "prestigebehov", men också att uppföljningen kan behöva bli mer tydligt granskande genom att socialtjänsten förhåller sig "kritisk till uppgifter vi får från familjehemmen". Få svar berör barnens anhöriga, men i några fall beskrivs familj och släkt som en möjlig källa till information om barnets förhållanden – bland annat för att barn kan ha lättare att vända sig till en anhörig än till någon från socialtjänsten. Relativt få svar handlar om granskarens svårigheter i att se in i slutna familjehem, att se bakom fasaden och det som sägs. Ett fåtal nämner att det är svårt att värdera uppgifter från barnen eller från andra parter men – möjligen förvånande – framstår det inte som något stort problem för socialtjänstens personal att avgöra sanningshalten i olika utsagor.

HUR OFTA MISSTÄNKTS ALLVARLIGA MISSFÖRHÅLLANDEN FÖR BARNEN?

Som nämnts har socialtjänstens ansvar att upptäcka missförhållanden understrukits av lagstiftaren under senare år. I enkäten ställde vi frågan om respondenterna tror att kommunen i förekommande fall uppdagar allvarliga missförhållanden. Mer än 90 procent ansåg att så var fallet i ganska stor utsträckning eller alltid, medan en liten andel (6 %) bedömde att man sällan eller aldrig får reda på om barn lever under dåliga förhållanden. Även om man rapporterar en rad svårigheter med att få veta hur barn har det i familjehem, tycks tilltron till den egna organisationens förmåga att identifiera missförhållanden med andra ord vara stor.

Vi ställde även frågan om kommunerna hade fått kännedom om misstänkta missförhållanden.¹ Ett konservativt estimat ger vid handen att runt 25 procent² av kommunerna/stadsdelarna hade identifierat sådana missförhållanden under de senaste två åren för sammanlagt 253 barn.

Om man relaterar antalet misstänkta fall till det totala antalet barn de svarande kommunerna enligt Socialstyrelsens uppgifter hade i familjehemsvård någon gång under vår undersökningsperiod³, är det möjligt att skatta andelen barn för vilka man fått kännedom om misstänkta missförhållanden. Denna andel uppgår till en dryg procent (1,28 %). Här kan finnas en viss underskattning, eftersom storstadskommunerna har visst svarsbortfall på stadsdelsnivå i enkäten (alla kända fall i hela kommunen är inte med, se metodavsnitt), medan Socialstyrelsens statistik avser hela kommuner (alla av kommunen placerade barn är med, statistik på stadsdelsnivå förs inte).

Det är stora variationer mellan kommunerna när det gäller antalet berörda barn. För en dryg majoritet av kommunerna rör det sig om ett eller två barn i familjehem med misstänkta missförhållanden under två år, medan knappt 5 procent (13 kommuner) fått kännedom om tre till fyra barn. Från en kommun anges misstänkta missförhållanden för så många som 26 barn. När denna kommun kontaktades för att validera svaret, vidhöll kommunrepresentanten uppgifterna och berättade att man gjort en särskild satsning där man gått igenom

Tabell 2. De största utmaningarna med att få reda på hur barn har det i familjehem (ej uteslutande alternativ), (n=297 påstående)

Aktör/entitet i fokus	Utmaningens karaktär samt exempel på utsagor
Barnet (n=139)	Att skapa en kontinuerlig och förtroendefull relation till barnen så att de vågar berätta hur de har det • "Skapa en sådan relation till barnen att de kan berätta hur de har det" • "Att få barnen att prata!" • "Det kommer sällan fram förrän placeringen är avslutad" • "Rädsla finns att de (barnen/förf) inte ska bli trodda, att det bli sämre... de vet inte hur det bör vara" • "Barns lojalitet samt rädslan för vad som ska hända om de berättar" • "Barnets utsatthet och lojalitet med familjehemmen" • "De (barnen) befinner sig i beroendeställning till familjehemmet" • "Ungdomarna är inte alltid så intresserade av att prata med handläggarna om hur de har det"
Organisationen (n=119)	Resursbrister och personalomsättning i den egna organisationen • "Att de inte behöver byta handläggare, vilket kanske är den största utmaningen för socialtjänsten" • "Kompetensbrist i liten kommun där man handlägger alla typer av ärenden" • "Skydda denna (kontinuiteten för barnen/förf) från organisationsförändringar" • "Tid, geografiska avstånd, personalomsättning"
Familjehemmet (n=24)	Familjehemmens lämplighet och barns ställning i familjehemmen • "Lyhörda för barns signaler, kritiska till de uppgifter vi får från familjehemmen" • "Att rekrytera rätt hem från början" • "Familjer med egna prestigebehov, som missar att ha barnet i fokus"
Anhöriga till barnet (n=9)	Anhöriga som informationskälla/barns lojalitetskonflikt • "Det är mer sannolikt att barnet berättar för moster, äldre syskon mormor osv än för en socialsekreterare som de kanske träffar några gånger och som sedan slutar" • "Att verka för att de upprätthåller/upprättar kontakt med sina föräldrar/släkt" • "Barnen är i lojalitetskonflikt mellan föräldrar och familjehem och vågar inte alltid berätta hur de har det"
Information (n=6)	Värdera uppgifter och utsagor på korrekt sätt • "Att se bakom det som sägs" • "Att komma bakom fasaden" • "Talar alla sanning?" • "Att lyssna på barnet och tro på det som sägs" • "Att få reda på det, hur och genom vem?"

samtliga placeringar för att se om missförhållanden förekom.

Det finns en tydlig och knappast förvånande korrelation mellan antalet placerade barn i kommunerna och antalet fall av misstänkta missförhållanden ($r=0,51$, $p<0,001$). Den innebär att ju fler barn kommunen har i familjehem, desto större är sannolikheten att man upptäcker missförhållanden för något eller några av barnen. Vi har i multivariat analys (med kontroll för antal placerade barn) prövat om kommunens organisering av uppföljningsarbetet och besöksfrekvens kan kopplas till hur många fall av misstänkta missförhållanden man fått kännedom om. I analyserna har inga stabila eller meningsfulla samband framträtt. Det tycks inte som om den information om organisatoriska förhållanden som vi har tillgång till, på något enkelt sätt kan kopplas

till i vilken mån man upptäcker att barn far illa i familjehem.

VEM BERÄTTADE OM MISSFÖRHÅLLANDEN?

Uppgifter om familjehemsplacerade barns förhållanden kan förmedlas via olika källor. Av Tabell 3 framgår att barnen själva var de som gett information i ungefär en tredjedel av fallen. I 14 procent av fallen var det någon i den biologiska familjen som påkallat socialtjänstens uppmärksamhet och i 9 procent var det någon person i familjehemmet. En annan typ av informationsgivare är myndigheter som skola, sjukvård och polis. Dessa var informanter för 17 procent av barnen och därtill kommer en relativt stor kategori (24 %) där information kommit på andra vägar, men vi saknar närmare detaljer om vilka. Tillsynsmyndigheten kan få kännedom om enskilda

TJUST
BEHANDLINGS
FAMILJER

*Tillsammans
gör vi skillnad*



När barnet trivs i sitt sammanhang...

Grundtanken är att vi till stor del formas genom möten med människor i vår omgivning och möjligheten till förändring ligger i dessa nya möten/relationer. Vi erbjuder ett alternativ till institutionsvård genom kraftigt förstärkt familjehemsvård där en av föräldrarna i familjen är anställd på heltid. Utgångspunkten för vårt behandlingsarbete är vägledande samspel och mentaliseringsbaserad terapi vars behandlingsfokus ligger i själva processen.

Våra behandlingsfamiljer ligger i närområdet runt våra kontor i **Västervik**, **Vimmerby**, **Jönköping** och **Norrköping**.

För professionell behandling, utredning och vägledning finns ett team bestående av psykologer, psykiater och behandlingssamordnare. Alla finns i behandlingsfamiljens närhet för att kunna ge förstärkning och stöd.



Tjust behandlingsfamiljer AB • Ängalundsgatan 1B • 593 35 Västervik • Tfn: 0490-343 46 • Fax: 0490-943 10
E-post: info@tjustbehandlingsfamiljer.se • Hemsida: www.tjustbehandlingsfamiljer.se

fall om någon vänder sig dit, men tycks spela en marginell roll i detta sammanhang. Det var endast för ett fåtal barn som information om förhållandena i familjehemmet kommit fram den vägen.

Tabell 3. Informationskälla för uppgifter om misstänkta missförhållanden (n=174). Procent.

Källa	Procent
Barnet	34
Biologisk familj	14
Person i familjehemmet	9
Annan myndighet	17
Övriga	24
Vet ej	2
Totalt	100

SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION

Det ligger i sakens natur att det finns betydande svårigheter för en utifrån kommande person/myndighet att skaffa sig en uppfattning om barns livssituation vid sporadiska och föraviserade besök (jmf. de Wolf & Jansens, 2007). Ett sätt att hantera denna svårighet kan vara att rikta granskningen mot systemnivån (t.ex. de dokument och rutiner den granskade kan visa upp), men ett sådant angreppssätt är knappast förenligt med den logik som familjer/familjehem vilar på. Granskningen skiljer sig inte bara från tjänster på andra välfärdsområden, utan också i förhållande till institutionsvården.

Vi har koncentrerat oss på kommunernas övergripande organisering av granskningsarbetet samt i vilken utsträckning missförhållanden upptäcks. Vi har sett att arbetet i vissa kommuner är organisatoriskt avskilt från andra arbetsuppgifter, medan det i andra är tätare kopplat till utredningsarbetet. I ett flertal kommuner finns emellertid särskilt avdelade personer eller enheter som arbetar med uppföljning av familjehemsplaceringar. Specialisering brukar motiveras med att den kan ge fördjupning eller förtätning av den professionella kunskapen, och det argumen-

tet är sannolikt giltigt också här.

En annan slags specialisering som framkommit är att barnet och hemmet separeras vid granskningen, eller annorlunda uttryckt, att objektet för granskningen spjälkas upp i två parter. Arbetssättet, som är praxis i t ex Storbritannien (Cosis Brown et al, 2014), innebär att barnen ska ha en egen socialsekreterare som utgör kontaktpunkt inom socialtjänsten och att familjehemmen har sin. När det handlar om att upptäcka missförhållanden är det rimligen en fördel att barnets intressen kan urskiljas i förhållande till familjehemmet. I dessa situationer kan barn och familjehem vara två motstående parter. Man kan också se socialtjänsten som en ytterligare part vars intressen inte alltid följer barnet, en idé som legat till grund för försök med s.k. tillsynsombud. Där har man utgått från att barns förhållanden i familjehem ska bevakas av en person som är fristående både från familjehemmet och socialtjänsten och som har i särskilt uppdrag att tillvarata barnets intressen. I utvärdering av försöket fann man att tillsynsombuden främst hade positiv betydelse för de barn som hade problem i familjehemmet eller i sina kontakter med socialtjänsten, medan de för övriga gjorde liten skillnad (Oscarsson & Lindahl, 2014).

Statsmakternas rekommendation om minst fyra besök per år kan ses som ett försök att detaljreglera inputsidan av kommunernas granskning av familjehem. För att besöken (eller andra kontakter) ska leda till den tänkta outputen, dvs. att man verkligen får reda på barns förhållanden, läggs stor vikt läggs vid att barnen själva berättar hur de har det. Det finns i både lagstiftning och forskning en stark diskurs om att ”ge barn röst” och vi ser den kraftigt representerad i vårt material. Den tycks handla både om att barn ska få möjlighet att tala om sina förhållanden och om att man ska ”få dem att berätta”. Det är dock inte självklart att barn vare sig vill eller kan kommunicera med socialtjänsten. Här kan finnas både lojalitetskonflikter och rädsla för vad det kan innebära att berätta om negativa förhållanden. För riktigt små barn är problemet med att ge dem röst uppenbart. Forskning pekar också mot att barn många gånger väntar med att berätta om negativa

förhållanden tills de lämnat sitt familjehem (Biehal et al, 2014). Våra resultat visar att också andra informationskällor kan vara viktiga, t ex den biologiska familjen. Oavsett andra skäl att arbeta aktivt med placerade barns biologiska familjer, bör de alltså inte undervärderas som möjlig informationskälla när det gäller missförhållanden. Ju mer isolerade barn är i sina familjehem, desto större risk att missförhållanden inte blir synliga för socialtjänsten.

Kommunernas kännedom om misstänkta missförhållanden berörde en dryg procent av barnen. Notera att studien endast täcker en begränsad tidsperiod (två år), medan barn i familjehem kan vara placerade betydligt längre tid. Våra resultat visar på ungefär samma omfattning av misstänkta missförhållanden som i Upprättelseutredningen (SOU 2011:9), men den senare avsåg barn i både familjehem

och institutioner. På grund av metodologiska skillnader är det svårt att göra direkta jämförelser med utländska studier, men i en aktuell brittisk studie, som liksom vår utgår från vad barnavårdsmyndigheterna känner till, fann man att det för knappt fyra procent av barnen riktades anklagelser mot familjehemmen för övergrepp, alltså en betydligt högre siffra än vad våra resultat visar. Det visade sig emellertid att anklagelsen stämde ("was confirmed") i mindre än en procent av fallen (Biehal, 2014).

Det fanns en stor variation mellan kommunerna i antalet barn där missförhållanden kommit fram. För de flesta handlade det om ett till fyra barn. Misstanke om allvarliga missförhållanden i familjehem är alltså en ovanlig händelse i respektive kommun, vilket innebär begränsad lokal erfarenhet. Någon typ av regional eller central aggregering av den kunskap som kan utvinnas ur de kända



GRYNING



Det gemensamma alternativet

Gryning Vård är en offentligt ägd samhällsaktör som sätter människan i centrum och bidrar till social hållbarhet. Verksamhetens medel används för ständig utveckling, i nära dialog med ägarkommunerna i Västra Götaland.

Vi erbjuder

- Institutions- och öppenvård för barn, ungdomar och familjer
- Jour- och familjehem
- Beroendevård
- Boende för ensamkommande barn
- Enhet för insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck
- LSS-boende

Läs mer på www.gryning.se

Kommunernas Gryning



SOCIALSEKRETERARE

Nu förstärker vi Göteborg och Skåneregionen

Socionomuthyrning AB är ett auktoriserat bemanningsföretag med kollektivavtal som hyr ut socialsekreterare. Vi som arbetar inom Socionomuthyrning har alla flerårig erfarenhet från den kommunala socialtjänsten. Du måste ha några års erfarenhet från utredningsarbete med barn och unga och vara kunnig i BBIC. Vi erbjuder dig fast månadslön, extern handledning och fortbildning.

Välkommen att höra av dig till:

Janne Karlsson, 0767-87 00 82
janne.karlsson@socionomuthyrning.se

Ulf Fredriksson, 0767-87 05 00
ulf.fredriksson@socionomuthyrning.se

Läs mer på vår hemsida
www.socionomuthyrning.se



»Att granskning förekommer är ingen garanti att man ser det man bör se.«

fallen framstår därför som viktigt. Är det organiserat så att det är möjligt att se det man borde se? Vilka allmänna slutsatser kan dras från enskilda fall när man ser dem bredvid varandra? Till detta kan läggas, att det finns forskning som indikerar att vissa grupper av barn löper förhöjd risk att utsättas och därmed kanske ska ägnas ökad uppmärksamhet av socialtjänstens personal. Det gäller t.ex. barn som tidigare varit utsatta för missförhållanden och barn med utagerande beteende (Euser, 2013, Svedin, 2011).

Det fanns ett självklart samband mellan hur många barn kommunerna hade i familjehem och hur många misstänkta missförhållanden man fått kännedom om, men i övrigt är det svårt att förklara variationen mellan kommuner. Det finns en stark förhoppning om att sättet att organisera granskningen av familjehem ska påverka möjligheterna att verkligen upptäcka de barn som far illa i sina vårdmiljöer. Detta är inget nytt. Genom historien har man på olika sätt försökt reglera arbetet, t ex genom att anvisa särskilda blanketter eller genom att som idag ange hur många besök som ska göras (Bergman, 2011; Sköld & Söderlind, 2014). De variabler vi använt som säger något om organisation av uppföljningsarbetet och besöksfrekvens tycks inte ge utslag för hur många misstänkta missförhållanden socialtjänsten får syn på. Studien ger alltså inga belägg för att dessa faktorer skulle påverka vad granskningen ser och inte ser. Man ska komma ihåg att vi inte vet hur många fall som "borde" upptäckas, dvs. vi känner inte till den verkliga förekomsten av missförhållanden. Utländsk forskning visar att det å ena sidan finns en överrapportering, dvs. att ogrundade anklagelser riktas mot familjehemmen och å andra sidan en underrapportering, ett mörkertal som innebär att

missförhållanden råder men myndigheterna får inte kännedom om dem (Biehal, 2014). Omfattningen av det senare är naturligtvis svårast att uppskatta. För svenskt vidkommande är det en viktig framtida forskningsuppgift både att särskilja misstänkta fall från dem där missförhållanden konstaterats och att mer precist undersöka den kommunala variationen när det gäller vad som kommer till myndigheternas kännedom. Beror kommunala skillnader på andra organisatoriska förhållanden än de vi undersökt, på hur man definierar missförhållanden, på olikheter vad gäller de barn som placeras eller på verkliga skillnader i förhållandena för barn i familjehemsvård?

Den grundläggande tanken i granskningssamhället är att någon utifrån på ett systematiserat sätt ska se in i verksamheter och bedöma om de uppfyller de krav som kan ställas utifrån lagstiftning och politiska beslut. För familjehemsplaceringar är den övergripande ambitionen att ge barnen goda och trygga levnadsförhållanden. Stor vikt läggs vid att socialtjänstens personal skapar kontinuerliga och personliga relationer med barnen, för att via dem själva ta reda på hur de har det. Att barn i samhällsvård inte ska "följas" av en ansiktslös organisation, utan av en person som barnen i bästa fall kan relatera till är en sympatisk tanke som stöds av undersökningar där placerade barn intervjuas om sina önskemål (IVO, 2014; Oscarsson & Lindahl, 2014). Vi har sett att uppföljningsarbetet ofta är en specialiserad och relativt högprioriterad verksamhet i kommunerna, men också, precis som visats i andra studier, att det finns allvarliga hinder i socialtjänstens organisation i form av tidsbrist, organisationsförändringar och personalomsättning. Eftersom familjehemsplaceringar är relativt

långvariga insatser och eftersom kontinuitet och förtroendefulla kontakter med barnen ges så stor betydelse, är det rimligt att fråga sig vad man från socialtjänstens sida kan göra för att skydda personligt baserade uppföljningskontakter från att brytas.

Granskning ges ibland ett egenvärde, men att granskning förekommer innebär ingen garanti för att man ser det man bör se. Det är svårt att tänka sig ett viktigare uppdrag än att vaka över förhållandena för barn i familjehem och staten anger alltmer preciserat hur kommunerna ska utföra detta uppdrag. Resurserna för detta har snarare ökat än minskat, men också de organisatoriska förutsättningarna måste ge förutsättningar, inte minst för att nå större personkontinuitet i kontakterna med barnen. Som visats i artikeln är familjehem inte okomplicerade granskningsobjekt, vilket ställer särskilda krav på kommunernas uppföljningsarbete. ●

Referenser

- Bengtsson, M. & Ek, E. (2013) Tillsyn. I Johansson, V. & Lindgren, L. (red) *Uppdrag offentlig granskning*. Lund: Studentlitteratur, 50-56.
- Bergman, A. (2011) *Lämpliga eller olämpliga hem? Fosterbarnsvård och fosterhems kontroll under 1900-talet*. Växjö: Institutionen för socialt arbete, Linnéuniversitetet.
- Biehal, N. (2014) Maltreatment in Foster Care: A review of the evidence. *Child Abuse Review*, 23, 48-60.
- Biehal, N. Cusworth, L. S., Wade, J. & Clarke, S. E. (2014). *Keeping children safe: allegations concerning the abuse or neglect of children in care*. University of York.
- Bouckaert, G. & Pollitt, C. (2000). *Public management reform: a comparative analysis*. Oxford: Oxford University Press.
- Brennan, C. (2007) Facing What Cannot be Changed: The Irish Experience of Confronting Institutional Child Abuse. *Journal of Social Welfare & Family Law*, 29, 245-263.
- Ceder, H. (2014) Skärp kontrollen över familjehem och jourhem. *Dagens Nyheter*, 11 februari.
- Cosis Brown, H., Sebba, J. & Luke, N. (2014) *The role of the supervising social worker in foster care. An international literature review*. Oxford: Rees Centre, University of Oxford.
- de Wolf, I. F. & Janssens, F. J. (2007). Effects and side effects of inspections and accountability in education: an overview of empirical studies. *Oxford Review of Education*, 33(3), 379-396.
- Euser, S., Alink, L. R., Tharner, A., van IJzendoorn, M. H. & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2013). The prevalence of child sexual abuse in out-of-home care: A comparison between abuse in residential and in foster care. *Child Maltreatment*, 18 (4), 221-231.
- Gustavsson M. & Rothstein, B. (2013) Can Auditing Generate Trust? The Organization of Auditing and the Quality of Government. I Reuter, M, Wijkström, F & Ugglä, K. (red) *Trust and Organizations: Confidence across Borders*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hasan, H. A. (2014) Assessing Regulation inside Government in the United Kingdom. *Research Journal of Applied Sciences, Engineering and Technology*, 7(2): 348-353, 2014.
- Hobbs, G. F., Hobbs, C. J. & Wynne, J. M. (1999). Abuse of children in foster and residential care. *Child abuse & neglect*, 23(12), 1239-1252.
- IVO (2014) *Tillsynsrapport. Tillsynens viktigaste iakttagelser verksamhetsåret 2013*. Stockholm: IVO.
- Johansson, V. & Lindgren, L. (2013) *Uppdrag offentlig granskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, V. (2006) *Tillsyn och effektivitet*. Stockholm: Borea.
- Lane J-E. (2000) *New Public Management*. London: Routledge.
- Lipset, S. M. (Ed.). (1985). *Consensus and Conflict: Essays in political sociology*. New Brunswick, N.J. : Transaction Publishers.

Sök anslag för forskning hos Reumatikerfonden

...om du vill forska inom reumatologi/rörelseorganens sjukdomar
Vi ser positivt på projekt med forskningspartner – läs mer på www.forskningspartner.se

Sök senast 30 september – www.reumatikerforbundet.org/forskning



Reumatikerförbundet

Minty, B., & Bray, S. (2001). Allegations against foster carers: an indepth study. *Child Abuse Review*, 10(5), 336-350.

Munro, E. (2004) The Impact of Audit on Social Work Practice. *British Journal of Social Work*, 34, 1075-1095.

NOU 2004:23 Barnehem og spesialskoler under lupen — Nasjonal kartlegging av omsorgssvikt og overgrep i barnevernsinstitusjoner 1945-1980.

Oscarsson, L. & Lindahl R. (2014) Utvärdering av den nationella försöksverksamheten med tillsynsombud. Slutrapport. Örebro Universitet.

Power, M. (1999) *The Audit Society. Rituals of Verification*. Oxford: Oxford University Press.

Prop 2008/09:160. Samordnad och tydlig tillsyn av socialtjänsten.

Pålsson, D. (2015) Conditioned agency? The role of children in the audit of Swedish residential care. *Child & Family Social Work*, DOI: 10.1111/cfs.12234.

Rombach, B. & Sahlin Andersson, K. (2002) Från sanningsökande till styrmedel. *Moderna utvärdering i offentlig sektor*. Stockholm: Santerus.

Rönnerberg, L. (2012). Reinstating national school inspections in Sweden – The return of the state. *Nordic Studies in Education*, 32 (02), 70-80.

Sallnäs, M. & Wiklund, S. (2015) Konkurrensutsättning av individ- och familjeomsorgen – om marknadssärdrag och statlig tillsyn. I Johansson, S., Dellgran, P. & Höjer, S. (red) *Människobehandlande organisationer. Villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete*. Stockholm: Natur och Kultur, 316-332.

Sellick, C. (2014). Foster-Care Commissioning in an Age of Austerity: The Experiences and Views of the Independent Provider Sector in One English Region. *British Journal of Social Work*, 44(7), 1788-1804.

Sköld J. & Söderlind I. (2014) *Fosterbarn i tid och rum*. Stockholm: Carlsons Bokförlag.

Sköld, J. (2014) Historical Abuse – A Contemporary Issue: Compiling Inquiries into Abuse and Neglect of Children in Out-of-Home Care Worldwide. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 14 (sup1), 5-23.

Socialstyrelsen (1997) *Anmälningar om misstänkta sexuella övergrepp på barn placerade i familjehem*. Stockholm, Socialstyrelsen, 1997.

SOSFS 2012:11 *Socialnämndens ansvar för barn och unga i familjehem, jourhem eller hem för vård eller boende*.

SOU 2011:9 *Barnen som samhället svek – åtgärder med anledning av övergrepp och allvarliga försummelser i samhällsvården*. Betänkande av Upprättelseutredningen. Stockholm: Fritzes.

SOU 2011:61 *Vanvård i social barnavård*. Slutrapport. Stockholm: Fritzes.

SOU 2014:3 *Boende utanför det egna hemmet – placeringsformer för barn och unga*. Stockholm: Fritzes.

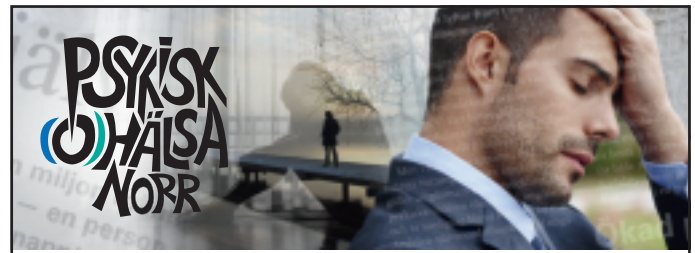
Svedin, C.-G. (2011) *Övergrepp och försummelser i samhällsvården av barn och unga - en kunskapsöversikt*. Underlag till Upprättelseutredningens betänkande, SOU 2011:9. Stockholm. Opubl rapport.

Tilbury, C. (2004) The Influence of Performance Measurement on Child Welfare Policy and Practice. *British Journal of Social Work*, 34, 225-241.

Tilbury, C. (2006) Accountability via performance measurement: The case of child protection services. *Australian Journal of Public Administration*, 65(3), 48-61.

Westerberg I. & Jacobsson, B. (2013) *Staten och granskningssamhället*. Huddinge: Samtidshistoriska institutet, Södertörns högskola.

Wiklund, S. (2011) Individ- och familjeomsorgens välfärdstjänster. I Hartman, L. (red) *Konkurrensens konsekvenser. Vad händer med svensk välfärd?* Stockholm: SNS.



26 NOVEMBER 2015 | KULTURENS HUS | LULEÅ

PSYKISK (O)HÄLSA NORR

För första gången kommer Psykisk (O)hälsa-konferensen till Norr och Luleå. Psykisk (O)hälsa Norr är konferensen som samlar ledande expertis inom ämnet och riktar sig till alla som arbetar med psykisk ohälsa av olika slag. Du får möjlighet att välja mellan tre parallella spår under denna dag.

ETT AXPLOCK UR PROGRAMMET:

Vad vet vi om hjärnans roll vid beteenden och känslor, minnen och tankar, utveckling och personlighet – vad händer när någonting inte fungerar?

Åke Pålshammar, fil dr, neuropsykolog, senior universitetslektor

Bara jobbig eller personlighetsstörd

Maria Bauer, beteendevetare, handledare, föreläsare och författare

Utmaningar i utredning av våld i familjer med patriarkala strukturer

Riyadh Al-Baldawi, docent i psykiatri, leg psykoterapeut, handledare, vd för Orienthälsan

Ensamkommande ungdomars psykiska (o) hälsa – alla är tonåringa och alla får inte PTSD

Marie Balint, fil dr, leg psykolog, leg psykoterapeut

Så kommunicerar du rätt med psykiskt sårbara personer

Daniel Frydman, leg psykoterapeut

Komplexa fall inom psykiatri: Neuropsykiatriska patienter med psykiatrisk samsjuklighet

Isidora Bubak, medicinskt ledningsansvarig läkare, Norra Stockholms Psykiatri

Att utsättas för andras utsatthet – och konsten att bevara sig själv

Göran Larsson, präst, leg psykoterapeut

Deltagaravgift: 1 995:- i priset ingår för-/eftermiddagskaffe samt lunch. Priset är exklusive moms.

Anmälan och mer information: Telefon: 08-23 73 10, e-post: info@expomedica.se eller webb: norr.psyoh.se

Arrangör:

EXPO MEDICA

Mediapartner:

SSIL
FÖR VÅRD & OMSORG

HELA PROGRAMMET HITTAR DU PÅ NORR.PSYOH.SE

Barnets bästa i teori och praktik. När olika logiker möts.



LINA PONNERT

TITEL: Socionom och fil dr i socialt arbete och lektor på Socialhögskolan, Lunds universitet.

BAKGRUND: Primärt forskningsområde är den sociala barn- och ungdomsvården samt socialsekreterares bedömningar och beslutsfattande. Teoretiska utgångspunkter och intresseområden är organisationsteori, rättsliga perspektiv samt professions-teori.

Principen om barnets bästa har sin utgångspunkt i barnkonventionens 3:e artikel och återfinns bl.a. i de lagar som styr socialtjänstens arbete med barn. Nyligen överlämnade Utredningen om tvångsvård för barn och unga slutbetänkandet *"Barns och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU"*, där barnet som rättighetsbärare betonas (SOU 2015:71). Regeringen har också som målsättning att barnkonventionen ska bli svensk lag, och barns rätt och rättigheter framhålls allt oftare i samhällsdebatten. Det finns därmed all anledning att närmare analysera principen om barnets bästa, även om principen har problematiserats tidigare. Den här artikeln har en diskuterande och teoretisk ansats och är ingen sammanställning av empirisk forskning. Syftet är istället att utveckla en teoretisk modell som kan bidra till att förstå några utvalda men centrala tolkningsdilem-

man av barnets bästa som uppmärksammas i socialtjänstens arbete med barn. Artikelns frågeställningar är: Vilka skilda logiker och centrala begrepp har kopplats samman med barnets bästa och med varandra i teorin? Hur kan vi teoretiskt förstå fenomen som bristande delaktighet för barn och att generella föreställningar om barns behov kan styra beslutsfattande, i en tid då principen om barnets bästa ska vägleda arbetet?

Artikeln inleds med en kort redogörelse för teoretiska utgångspunkter och begrepp, därefter presenteras exempel från (huvudsakligen) nordisk forskning som visar på några dilemman gällande praktikens tolkning av barnets bästa i vissa fall. Ett dilemma handlar om bristande delaktighet för barn och unga, ett annat kan kopplas till att barns rättigheter bygger på generella föreställningar om barns behov. Därefter övergår jag till att presentera en teoretisk figur för några

olika perspektiv och begrepp som socionomer har att förhålla sig till när barnets bästa ska bedömas. Figuren illustrerar både hur olika begrepp och perspektiv har sammankopplats med varandra teoretiskt, och hur de kan leda till problematiska tolkningar av barnets bästa i praktiken när de kombineras på olika sätt. Artikeln avslutas med en diskussion.

TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER OCH CENTRALA BEGREPP

Principen om barnets bästa kan betraktas som ett teoretiskt begrepp, knutet till olika idéer om rättigheter och skydd. Å ena sidan härrör principen om barnets bästa från barnkonventionen (artikel 3), och därmed finns en stark koppling till barns rättigheter (SOU 1997:116, s. 22, s. 125-135), ett rättighetsperspektiv. Å andra sidan bygger principen också på att barn är särskilt sårbara och skyddsbehövande (ibid.), varmed det också finns ett inbyggt skyddsperspektiv. Det finns ingen given definition av innebörden i barnets bästa, utan det kan vara beroende av sammanhang och det enskilda barnets situation (se t.ex. SOU 1997:116; Schiratzki 2003).

Barnets bästa är inte tvingande till sin karaktär i alla sammanhang, av socialtjänstlagen framgår att när åtgärder rör barn så ska ”barnets bästa särskilt beaktas”, vid tvångsåtgärder och beslut som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn så ska dock vad som är bäst för barnet/den unge vara avgörande (1 kap. 2 § SoL 2:a st; 1 § LVU). Barnets bästa ska även vara avgörande vid beslut om vårdnad och umgänge enligt föräldrabalken (6 kap. 2a § FB). Begreppets elasticitet och avsaknad av precist innehåll har lyfts fram och problematiserats av forskare i Sverige och internationellt (se t.ex. Andersson & Hollander 1996; Eekelaar 1994; Hollander 2001; Hollander 2005; Parker 1994; Schiratzki 2003; Zermatten 2010). Zermatten (2010) menar t.ex. att principen om barnets bästa är ett ospecificerat rättsligt begrepp som är relativt i relation till tid och rum, och att konsekvenser av beslut måste relateras till barnets utveckling i såväl nutid som framtid. Vidare inryms flera olika tolkningssubjekt (barn/barnet, föräld-

rar, beslutsfattare) samt samhällets bild av vad som utgör barnets bästa, vilket kan vara problematiskt om begreppets innehåll i en viss tid är alltför oklart (ibid.). Principen om barnets bästa kan också sägas vara ett psykologiskt begrepp som riskerar att förväxlas med det juridiska begreppet barnets rätt (Hollander 2005).

Olika arbetsfält styrs dock av skilda logiker för handling, som kan kopplas till skilda organisatoriska strukturer, förutsättningar och normativa aspekter (Friedland & Alford 1991; Scott 2008). Inom anglosaxisk forskning talas om skillnaden mellan ett perspektiv som utgår från *welfare* respektive *justice* (King & Piper 1995; King & Trowell 1992; Piper 2000). Flera svenska forskare har också intresserat sig för vad som händer när dessa perspektiv möts i samband med att socialtjänst och rättssystem ska samarbeta (t.ex. Hollander & Marklund 1983; Jacobsson 2006; Johansson 2011; Ponnert 2007; Svensson 2006; Tärnfalk 2007). Inom svensk forskning har dessa skilda perspektiv bl.a. kallats för behandlingslogik (alt. terapeutisk logik) respektive (straff)rättslig logik (Jacobsson 2006; Johansson 2011). Då denna artikel avser arbete med barn finner jag begreppet omsorgslogik mer passande än behandlingslogik och jag kommer därför att utgå från begreppen omsorgslogik och rättslig logik. I forskning om barns utsatthet i samband med vårdnadskonflikter och våld används också liknande begrepp som omsorgsdiskurs och rättighetsdiskurs (eller delaktighetsdiskurs) (Eriksson & Näsman 2007; Eriksson m.fl. 2008; Eriksson & Näsman 2009; Röbäck 2011, se även Mattsson 2008). Den rättsliga logiken kan idealtypiskt sägas utgå från en normrationalitet där det centrala är att en norm tillämpas på formellt rätt sätt (Hydén 1984; Hydén 2001). Fokus är vidare på att bedöma tidigare händelser (historiska fakta) snarare än att göra prognoser om framtiden. Socialtjänstens arbete utgår dock huvudsakligen från socialtjänstlagen, en målinriktad ramlag, vilket ger socionomer stort handlingsutrymme att göra individuella bedömningar och tolkningar (Hydén 2001). Omsorgslogiken utgår därmed från en målrationalitet där



illustration: Mia Fernau

de förmodade framtida konsekvenserna av beslutet är det centrala, dvs. en prognos om framtiden motiverar beslutsfattandet (Hydén 1984; Johansson 2011).

Även om logikerna representerar förenklade idealtyper menar jag att de är användbara för att förstå tolkningen av barnets bästa, då principen kan sägas inrymma en spänning mellan dessa logiker. Under nedanstående rubrik ges exempel på några dilemman och problematiska konsekvenser som har uppmärksamats när barnets bästa ska avgöras i praktiken.

BARNETS BÄSTA

– NÅGRA DILEMMAN I PRAKTIKEN

Johanna Schiratzki (2003) menar att i rättsliga sammanhang så är tolkningen av barnets bästa mer eller mindre låst utifrån vissa presumtioner om vad som generellt är bäst för barn (s. 35-40). Ett exempel är barnets behov av kontakt med sina föräldrar, vilket också uttrycks som ett grundläggande behov som bör ingå i bedömningen av barnets bästa i förarbeten (Schiratzki 2003; SOU 1997:116 s. 135) och i föräldrabalken (6 kap. 2 a § FB). Barnkonventionen innehåller också en artikel som uttrycker att barn endast ska skiljas från sina föräldrar mot sin vilja om det krävs för barnets bästa, samt att barnet har rätt till fortsatt kontakt med föräldrarna om det inte strider mot barnets bästa (artikel 9).

Den brittiska forskaren Christine Piper (2000) menar att familjerättsligt arbete styrs av generella för-givet-antaganden om vad som är barns bästa, i synnerhet antagandet att barn behöver tillgång till två föräldrar och antagandet att barn kan skadas av att göras delaktiga i en rättslig process (jfr Kurki-Suonio 2000). Liknande tankar förs fram av Mai Heide Ottosen (2006) som studerat 75 komplicerade vårdnadstvister i Danmark. Hon menar att även när det gäller socialt utsatta barn där föräldrar brustit i omsorgen utgår rätten från generella antaganden om "normalfamiljen" och vad barn i allmänhet behöver, trots att det inte sällan finns omsorgssvikt gentemot barnet från en förälder eller andra sociala problem i samband vårdnadskonflikter (se t.ex. Brown m.fl. 2000; Eriksson m.fl. 2008; Ottosen

2006; Rejmer 2003). Ottosen (2006, s. 43) menar därmed att:

Under such preconditions, the equality rhetoric of the welfare state, that the generalized child needs two parents, contributes to creating the contours of a family life which connects the individuals to each other on the basis of abstract principles such as genetics or the mythological notions of blood ties rather than social relations.

Ottosen (2006) hävdar därför att det inte görs någon bedömning av det enskilda barnets bästa i vårdnadstvister. Föreställningen att barnets bästa alltid är en nära kontakt med båda sina biologiska föräldrar i samband med umgängestvister har problematiserats av flera forskare (se t.ex. Andersson & Bangura Arvidsson 2009; Eriksson m.fl. 2008; Follesø & Mevik 2011; Ekbom & Landberg 2007; Röbäck 2008, se även Skivenes 2010; Weyland 1997). Tidigare svensk forskning om professionellas bedömningar av barnets behov av skydd från fäder som utsatt mödrar för våld, tyder också på att professionella ofta grundar beslut i att barn har (formell) rättighet till båda sina föräldrar, oavsett barnets vilja (Eriksson 2003; Eriksson 2007; Röbäck 2008). Även om barns utsagor inte alltid kan tolkas bokstavligt, kan man ifrågasätta om en betoning av barns rätt till en förälder bör överordnas barns rätt till delaktighet. Barn har rätt att få relevant information och att ges möjlighet att framföra sina åsikter, samtidigt ska en avvägning göras utifrån barnets ålder och mognad vad gäller i vilken utsträckning barnets inställning ska tillmätas betydelse (11 kap. 10 § SoL; 36 § LVU). Det innebär att subjektsynen på barn både betonas och begränsas i lagstiftningen (Mattsson 2006 s. 71-82; Mattsson 2008). Inom familjerättslig praktik ter det sig som att tolkningen av barnets bästa ofta varit låst utifrån presumtionen att barnets bästa alltid innebär kontakt med båda sina föräldrar. Maria Eriksson (2007) menar t.ex. att man i svensk familjerättslig praktik kan tala om "fadersmakt" snarare än barns bästa, eftersom våldsamma fäder kan hämta stöd i juridiken och i diskurser om jämställdhet och barnets bästa för att ges tillgång till sina barn

(s. 214-215). Barnets rätt tenderar därmed att omtolkas som det individuella barnets behov. I praktiken kan därmed formella eller ”typiska” rättigheter, dvs. generella regler med ett tydligt och avgränsat innehåll (som rätten till familj, rätten till sina föräldrar) hindra utsatta barn att få sina specifika rättigheter av skydd och omsorg, dvs. definitionsmässigt vagare rättigheter, tillgodosedda.

Liknande dilemman har uppmärksammats i socialtjänstens arbete med socialt utsatta barn och deras familjer. Flera studier har t.ex. visat att barn inte anser att deras röst tas på tillräckligt stort allvar i mötet med socialtjänsten (se t.ex. BO 2010; Skoog 2013; Øivin 2012; Överlien 2012). I utredningsarbete lägger socialsekreterare också ner mycket arbete på att nå samförståndslösningar med föräldrarna (Leviner 2011; Ponnert 2007).

Samarbete med föräldrar betraktas t.ex. som ett säkrare sätt att skydda barn än att ansöka om tvångsvård, trots att det kanske är föräldrarna som barnen behöver skydd från (Ponnert 2007). Frivilliga placeringar betraktas också som generellt bättre för barn, dvs. mer i linje med barnets bästa, än tvångsvård där traumatiska separationer och en slitsam rättsprocess ofta blir följden (ibid.). Även om detta är begripligt så medför en sådan presumtion en risk att samarbete med barnets föräldrar ses som ”lösningen”, och att utsatta barns skyddsbehov och vilja kommer i skymundan. Sammanfattningsvis pekar därmed forskningen på nedanstående dilemman gällande tolkningen av barnets bästa i praktiken:

- Barns typiska rättigheter till sina föräldrar tolkas som enskilda barns behov och bästa.



Vi söker Enhetschef till vårt HVB

Alpklyftan Vård

erbjuder en vårdkedja som stödjer barn och ungdomar 0-23 år till en fungerande vardag genom individanpassad vård.

- HVB
- Familjehemsvård
- Öppenvård
- Träningslägenheter
- Förstärkta träningslägenheter
- Migration - stöd-/referensboende för ensamkommande ungdomar



Öppenvård 031- 50 81 13	HVB 031-50 81 00	Familjehemsvård 031-788 01 13	Migration 031-50 87 77
----------------------------	---------------------	----------------------------------	---------------------------



ALPKLYFTAN

VÅRD

www.alpklyftan.se info@alklyftan.se



VASAstrand – behandling för par, enskilda män och kvinnor

För hela människan – hela vägen!

- HVB centralt i Örebro för kvinnor och män
- Kristen värdegrund
- CRA-behandling med återfallsprevention och social färdighetsträning
- ”Vägen till Livet” – behandlingsprogram om insikt, ärlighet, vilja, relationer m.m.
- Välutbildad personal
- Utslusslägenhet med möjlighet till eget kontrakt



VASAstrand

Tel. 019-16 16 80
vasastrand@lp-verksamheten.se
lp-verksamheten.se

- Övergripande objektsyn på barn (t.ex. barn görs inte delaktiga mer än som informanter, samarbete med föräldrar betonas i utredningsarbete).

- Vuxenperspektiv på barns behov styr beslutsfattandet.

Hur kan vi då förstå att tolkningen av barnets bästa kan leda till den här typen av konsekvenser i praktiken? Principen om barnets bästa borde ju medföra en flexibilitet där en individuell behovsbedömning görs gällande enskilda barn, och där barn som subjekt framträder och görs delaktiga. Jag menar att ett sätt att förstå detta är den kombination av rättslig logik och omsorgslogik som används vid beslutfattande. Under nedanstående rubrik utvecklar jag och illustrerar denna tankegång med hjälp av begrepp och perspektiv som förknippas med de olika logikerna.

BARNETS BÄSTA I TEORIN

- BEGREPPSLIGA SAMMANKOPPLINGAR

För att förstå rättigheter som bärande argument av omsorgspraktiker, är det viktigt att påtala den koppling som teoretiskt har gjorts mellan rättigheter och en subjektsyn på barn, medan omsorg och skyddsbehov primärt har förknippats med en objektsyn. I Barnkommitténs översyn om hur svensk lag och praxis förhåller sig till barnkonventionen framhålls t.ex. att: "I barnkonventionen görs barnet för första gången till subjekt med rättigheter" (SOU 1997:116, s. 127, se även Zermatten 2010). I en artikel visar Titti Mattson (2008) också hur sociallagstiftningen innehåller exempel på att barn ska betraktas som både omsorgsobjekt och rättighetssubjekt, dvs. omsorg kopplas samman med en objektsyn på barn. En subjektsyn på barn är dock det som normativt eftersträvas och som betraktats som ett modernt sätt att betrakta barn i dagens samhälle (se t.ex. Qvortrup 1994). Bodil Rasmusson menar att de principer som barnkonventionen vilar på kan sägas utgå från två olika perspektiv, ett objektperspektiv där barnets behov av och rätt till omsorg och skydd betonas, och ett aktörsperspektiv där barnet ses som ett aktivt och kompetent subjekt (Rasmusson 2006, s. 18-19), med en koppling till barns rätt till delaktighet och inflytande. Objektsynen innefattar därmed

idealtypiskt en syn på barn som oskyldiga eller omogna offer med rätt till skydd, medan subjektsynen innebär ett perspektiv där barn ses som kompetenta aktörer med rätt till delaktighet. Även om både objekt- och subjektsynen därmed kan kopplas till (olika typer av) rättigheter, så tenderar omsorgsobjekt alltså att förknippas med varandra (omsorg om objekt), liksom rättigheter-subjekt (subjekt med rättigheter)¹. Den rättsliga logiken förknippas därmed med både rättigheter och med en subjektsyn på barn, dvs. ord som är positivt värdeladdade.

Tolkningen av barnets bästa – hur dilemman i praktiken kan förstås

Socionomer har ett stort handlingsutrymme att göra individuella bedömningar och tolkningar, och ska utifrån en helhetssyn avgöra vad som är barnets bästa. I detta ingår inte enbart att ta hänsyn till barnets uttryckta vilja och önskemål, utan också att bedöma denna vilja utifrån sitt sammanhang och göra en bedömning av vad barnets vilja skulle få för konsekvenser för barnet på kort och på lång sikt. Detta innebär att professionella kan besluta i motsatt riktning mot vad barn uttrycker för vilja och intressen (jfr Hollander 2001), av omsorg om barnet. Titti Mattsson har synliggjort skillnaden mellan vuxnas och barns tolkning och utsagor genom att skilja på barnets behov respektive barnets intressen (Mattsson 2002, s. 37-39). Mattsson (ibid.) har vidare delat in begreppen behov och intressen i typiska behov och intressen; vad vuxna respektive barnet anser att barn i allmänhet behöver, respektive specifika behov och intressen; vad vuxna och barnet anser att ett specifikt barn behöver.

I figur 1 visas olika perspektiv som socionomer har att förhålla sig till när barnets bästa ska bedömas rörande enskilda barn, samt hur olika begrepp och perspektiv har sammankopplats med varandra och med en omsorgslogik eller rättslig logik. Då barnets bästa kan sägas innefatta en spänning mellan logikerna, innebär detta att professionella kan mixa samman bärande begrepp och perspektiv från de olika logikerna i beslutsfattande. I figur 1 har jag kursiverat begrepp och perspektiv som, när de kombineras, kan bidra

¹ Begreppen objektsyn och subjektsyn innefattar en idealtypisk förenkling som riskerar att dölja den komplexitet som inryms. Barn kan göras delaktiga på olika sätt och på nivåer (se t.ex. Dahlstrand 2004; Hart 1992), vilket leder till olika konsekvenser. Eriksson och Näsman (2008) menar t.ex. att barn som upplevt våld kan få komma till tals, men att uttryckt rädsla och ovilja att träffa en våldsam fader kan ogiltigförklaras i bedömningen. Sundhall (2008) har undersökt utredningstexter i familjerätten, och visar också på denna komplexitet genom att tala om att barn t.ex. kan framställas som "inkompetent subjekt" eller som "objekt med röst". Både en objektsyn och en subjektsyn på barn kan därmed innefatta en blandning mellan vuxnas perspektiv och barnets röst. Innebörden av objektsyn och subjektsyn i praktiken är därmed inte given utan kan tolkas på olika sätt och problematiseras.



illustration: Mia Fernau

Figur 1. Aspekter som påverkar tolkningen av barnets bästa i teori och praktik.

Generella antaganden om barns typiska behov Det enskilda barnets specifika behov	
OMSORGSLOGIK Det enskilda barnets specifika behov Skyddsperspektiv (materiell rättssäkerhet) <i>Prognos framåt</i> Helhetssyn på barnets behov <i>Vuxnas perspektiv (på barnets behov)</i> <i>Objektsyn</i>	RÄTTSLIG LOGIK <i>Generella antaganden om barns typiska behov</i> <i>Rättighetsperspektiv (formell rättssäkerhet)</i> Historiska fakta <i>"Typiska" rättigheter</i> Barnets eget perspektiv (barnets intressen) Subjektsyn
Barnets bästa här och nu Barnets bästa i framtiden	

till att förstå de dilemman som forskning påvisat gällande tolkningen av barnets bästa i praktiken.

För att tydliggöra komplexiteten gällande subjekt och objektsyn på barn, har jag valt att i figuren lyfta fram både hur de olika logikerna förknippas både med begreppen objektsyn respektive subjektsyn samt med vuxnas perspektiv (på barnets behov) respektive barnets eget perspektiv (motsvarande barnets intressen). Att barn får komma till tals kan tolkas som en subjektsyn på barn, men om vuxnas perspektiv är avgörande i beslutsfattandet kan det dominerande perspektivet ändå leda till att barnet görs till objekt. Teoretiskt så förknippas och bygger den rättsliga logiken på generella antaganden om barns typiska behov och olika "typiska" rättigheter aktualiseras, medan omsorgslogiken bygger på att genom en helhetssyn bedöma det enskilda barnets specifika behov. I figur 1 har jag dock valt att också "lyfta upp" temat barns typiska behov och det enskilda barnets specifika behov, då både omsorgsaktörer och rättsliga aktörer i praktiken (mer eller mindre) påverkas av föreställningar om barns typiska behov, och de ska även bedö-

ma och ta ställning till det enskilda barnets specifika behov. På likartat sätt så präglas omsorgslogiken idealtypiskt av ett prognostiskt tänkande (prognos framåt) och den rättsliga logiken utgår från historiska fakta. Samtidigt innefattar beslutsfattande alltid en möjlighet att välja mellan att fokusera på vad som bedöms vara barnets bästa här och nu, och vad som bedöms vara barnets bästa i framtiden. Exempelvis kan en akut placering av ett barn bedömas vara traumatisk för barnet här och nu, men bedömas vara förenligt med barnets bästa på sikt.

De skilda logiker som socialtjänst och rättssystem utgår från har beskrivits som så olika att de inte kan förstå varandra utan översättning, eftersom de återkopplar till sin egen kunskapssfär (Teubner 1989). Svenska studier har visat hur behandlingslogiken ofta underordnas den rättsliga logiken i barnavården (Johansson 2011; Ponnert 2007; Tärnfalk 2007). Att lag och rättigheter används som argument för beslutsfattande har därmed ofta tolkats som att den rättsliga logiken ges företräde, men figur 1 illustrerar hur många utgångspunkter från omsorgslogiken kan bestå trots att argument också hämtas från

den rättsliga logiken, vilket talar för att det snarare sker en översättning när de olika logikerna möts. Utifrån teorier om idéspredning innebär översättning att olika idéer anpassas och redigeras till det sammanhang idéerna landar i (se t.ex. Czarniawska 2005). Om man betraktar barnets bästa om en övergripande idé i samhället idag, så innebär dess vaga innehåll en ständig anpassning och mix mellan rättslig logik och omsorgslogik, där argument och perspektiv hämtas från båda logikerna för att motivera vad som är "barnets bästa". Kombinationen rättighetsargument och en objektsyn på barn kan då ses som en logisk kullerbytta som kan uppstå när omsorgslogik och rättslig logik möts i praktiken.

Rättigheter förknippas å ena sidan med en subjektsyn på barn, att barn är bärare av rättigheter, men rättigheter är å andra sidan

baserade på samhällets generella antaganden om barns bästa i "normalfall", vilket kan försvåra en subjektsyn i praktiken gällande socialt utsatta barn. Subjektsynen på barn kompliceras ytterligare av omsorgslogikens prognostiska tänkande där fokus i beslutsfattandet riskerar att baseras på vad vuxna bedömer vara förenligt med barnets bästa "i framtiden", inte barnets bästa "här och nu" utifrån barnets röst. Vissa av barnets typiska rättigheter (t.ex. rätten till sina föräldrar) kan då användas som argument för beslut, även när beslutet går emot det enskilda barnets vilja och önskemål. En liknande retorisk utveckling och översättning kan skönjas inom äldreomsorgen, där äldre personers "rätt" att bo kvar hemma i praktiken kommit att bli en tvingande norm vid beslutsfattande, oavsett de äldres vilja och upplevda behov av omsorg.



FLERSPRÅKIGA, ENGAGERADE FAMILJEHOM SOM GÖR SKILLNAD

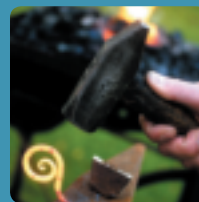
Våra familjehem får stöd dygnet runt, regelbunden handledning, utbildning och tillgång till psykolog.

Många av våra familjehem pratar flera språk. Vi tar emot placeringar av barn och unga mellan 0-18 år, ensamkommande flyktingbarn och barn med komplexa behov.

020-20 29 30
www.familjehemifokus.se



Familjehem i fokus
EN DEL AV KEYSSETTS



När hemma inte räcker till

finns vi för heltidsboende eller som avlastning

Till oss kommer både yngre och äldre människor med psykiska funktionshinder eller demens. Vårt omvårdnadsboende sätter gästernas behov i fokus och syftar till att skapa en positiv miljö med känsla för det unika hos varje människa.

Vill du veta mer om oss?

Ring eller besök vår hemsida.

Omvårdnad i Skönvik, Damastvägen 5,
Box 77, 776 22 Hedemora Tfn 0225-59 59 70
E-post info@oisab.se www.oisab.se



Figur 2. Skyddssubjekt, skyddsobjekt, rättighetssubjekt eller rättighetsobjekt?

	Skyddsperspektiv	Rättighetsperspektiv
Subjektsyn	Möjlig/önskvärd praktik?	Teori
Objektsyn	Teori	Dilemman i praktik

DISKUSSION

Begrepp som omsorg, skydd och objektsyn respektive rätt, rättigheter och subjektsyn har i forskning förtjänstfullt bidragit till att lyfta fram den problematik som är förenad med att betrakta barn som särskilt skyddsvärda objekt och som subjekt och bärare av rättigheter. Begreppen har därmed bidragit till att teoretiskt analysera praktikens bedömning och tolkning av barnets bästa i olika situationer. Samtidigt innebär begrepp alltid en kategorisering som kan vara problematisk. Risken finns att omsorgslogiken betraktas som något negativt pga den teoretiska koppling som finns till en objektsyn på barn, medan en utgångspunkt i den rättsliga logiken tolkas som att barn också ges en subjektsposition. Juridiska rättigheter och principer kan te sig enkla för beslutsfattare att luta sig emot, då de framstår som objektiva och goda, men de måste förstås och tolkas utifrån det sammanhang som individen befinner sig i för att vara rättigheter med substans. I figur 2 ovan illustreras några av de begreppsliga sammankopplingar som diskuterats i denna artikel, utifrån vilka möjliga bilder av barn olika begreppskombinationer kan resultera i: barn som skyddssubjekt, skyddsobjekt, rättighetssubjekt eller rättighetsobjekt.

Rättighetsargument har i teorin förknippats med subjektsyn och skyddsargument med en objektsyn på barn. I artikeln har jag dock visat hur en kombination av begrepp och perspektiv tillhörande olika logiker kan resultera i problematiska tolkningar av barnets bästa och dilemman i praktiken. Argument utifrån ett rättighetsperspektiv i kombination med en objektsyn på barn riskerar därmed att göra barn till rättighetsobjekt. Konsekvenserna av att socialt arbete argumenterar utifrån ett rättighetsperspektiv kan därmed

vara problematiska, om formella och generella rättigheter i sig förutsätts leda till goda beslut för enskilda individer och inte aktivt tolkas utifrån i sitt sammanhang och i ljuset av den enskildes vilja.

Rättighet som begrepp förknippas med ord som "förmån" och "privilegium" (SAOL), men kan i praktiken vara mer problematiskt. Anna Singer, professor i civilrätt, har kopplat samman principen om barnets bästa (artikel 3) med ett intresseteoretiskt och omsorgsbaserat rättighetsbegrepp, och barnets rätt att få uttrycka sina åsikter (artikel 12) med ett viljeteoretiskt rättighetsbegrepp där barn i större utsträckning ses som kompetenta aktörer (Singer 2012). Singer (2012) diskuterar konflikten mellan dessa perspektiv, och menar att det finns en risk att förstärkta rättigheter i lagstiftningen endast resulterar i att barn får uttrycka sin vilja som informanter, men att barnets röst inte ges någon reell betydelse i praktiken. Den brittiska forskaren Sally Holland (2010) menar att om barnavårdens praktik primärt utgår från en etik baserad på en rättvisediskurs, kan det innebära att omsorgsetiken och andra centrala värden ges mindre utrymme (se även Herring 2012). Omsorg och skydd verkar trots detta vara svårare att använda som legitimerande perspektiv. Att göra bedömningar präglade av en omsorgslogik är också svårt, då det innebär att flera olika typer av rättigheter, även sociala, måste bedömas och vägas samman för att kunna ge barn en god och rättssäker omsorg och välfärd. Att barns rättigheter lyfts fram är självklart viktigt och värdefullt, men ökade formella rättigheter löser inte det tolkningsutrymme som finns inbyggt i principen om barnets bästa och som möjliggör problematiska översättningar. Av Barnkommitténs översyn om hur svensk lag

BOKTIPS!

**UTREDNINGS-
ARBETE
I DEN SOCIALA
BARNAVÅRDEN**
av Lina Ponnert

och praxis förhåller sig till barnkonventionen, framgår att konventionens olika principer som t.ex barnets bästa (artikel 3), rätten till liv och utveckling (artikel 6), rätten att inte diskrimineras (artikel 2) och barnets rätt att få uttrycka sina åsikter (artikel 12), måste relateras till varandra som en helhet för att ge praktisk vägledning för hur professionella bör agera (SOU 1997:116, s. 125-140). Samtidigt är barnets bästa på förhand laddat med typiska och överordnade föreställningar om barns behov som finns inbyggda i olika formella rättigheter, vilket kan försvåra en sådan avvägning i det enskilda fallet.

Det måste dock, som flera andra forskare också framhållit (t.ex. Eekelaar 1994; Eriksson m.fl. 2008; Eriksson & Näsman 2009; Singer 2012), vara möjligt att betrakta barn som särskilt skyddsvärda och samtidigt

inta en subjektsyn där barnets vilja tillmäts rimlig betydelse. Prognostiskt tänkande får inte innebära att socionomer bortser från vad barn uttrycker och vill här och nu, och rättigheter bör inte användas som argument för beslutsfattande som går emot barns skyddsbehov, för då uteblir med största sannolikhet den helhetssyn som bör vara socionomers specifika kompetens. Kanske är det så att socialt arbete med barn och unga primärt måste argumentera och tänka utifrån omsorg och skydd, inte rätt och rättigheter, för att undvika att barn görs till rättighetsobjekt i den översättningsprocess som sker när rättslig logik och omsorgslogik möts. En omsorgslogik borde också kunna innefatta att barn betraktas som kompetenta subjekt vars röster och vilja tillmäts rimlig betydelse, dvs. som *skyddssubjekt*. ●

ISOX 2000 version 6 byter namn till *idok*

Dokumenterar du inom vård-, behandlings- eller omsorgsarbete?

Dokumentera och följ den röda tråden med hjälp av *idok*!



- idok* - det självklara IT-stödet för professionellt yrkesutövande
- idok* - systematiserar ditt kvalitetsarbete
- idok* - interagerar med genomförandeplanen då du dokumenterar
- idok* - din garant för en kvalitetssäkrad dokumentation
- idok* - lättanvänt, rättssäkert, kostnadseffektivt

Våra kunder finns inom HVB, LSS, familjehem mm
och består av fler än **225** behandlande enheter!

Kontakta oss för att boka tid för en presentation!

Nectar Systems AB, 0451-89300, www.idok.nectar.se

ISOX 2000 version 6 byter namn till *idok*

ISOX 2000 version 6 byter namn till *idok*

ISOX 2000 version 6 byter namn till *idok*

Referenser

- Andersson Gunvor & Hollander Anna (1996) "Om barns rätt och barns bästa". I: Andersson Gunvor, Aronsson Karin, Hessle Sven, Hollander Anna & Lundström Tommy. *Barnet i den sociala barnvården*. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete och Liber.
- Andersson Gunvor & Bangura Arvidsson Maria (2009) På spaning efter betydelsen av umgängesstöd för barn. *Socionomen*, forskningssupplementet nr 26.
- Barnkonventionen (FN:s konvention om barnets rättigheter)
- BO (2010) *I am sorry. Röster från särskilda ungdomshem*. Stockholm: Barnombudsmannen.
- Brown Thea, Frederico Margartia, Hewit Lesley & Sheehan Rosemary (2000) Revealing the existence of child abuse in the context of marital breakdown and custody and access disputes. *Child abuse & Neglect*, 24 (6): 849-859.
- Czarniawska Barbara (2005) *En teori om organisering*. Lund: Studentlitteratur.
- Dahlstrand Lotta (2004) *Barns deltagande i familjerättsliga processer*. Uppsala: Uppsala universitet, Juridiska institutionen.
- Eekelaar John (1994) The interests of the child and the child's wishes: The role of dynamic self-determinism. *International journal of law and family*, 8 (1): 42-61.
- Ekbom Inger & Landberg Åsa (2007) *Innerst inne var man rädd*. Rädda barnen och Socialstyrelsen.
- Eriksson Maria (2003) *Iskuggan av pappa. Familjerätten och hanteringen av faders våld*. Stehag: Förlags AB Gondolin.
- Eriksson Maria (red) (2007) *Barn som upplever våld*. Nordisk forskning och praktik. Stockholm: Gothia förlag.
- Eriksson Maria (2007) "Faders våld mot kvinnor och barns situation: interventioner på olika planeter?" I: Eriksson Maria (red) *Barn som upplever våld*. Nordisk forskning och praktik. Stockholm: Gothia Förlag.
- Eriksson Maria, Källström Cater Åsa, Dahlkild-Öhman Gunilla & Näsman Elisabet (red) (2008) *Barns röster om våld. Att tolka och förstå*. Malmö: Gleerups.
- Eriksson Maria & Näsman Elisabeth (2007) Delaktighet i familjerättsprocesser för barn som upplevt pappas våld mot mamma. *Socionomens forskningssupplement* nr. 22, *Socionomen*, nr 6: 78-89.
- Eriksson Maria & Näsman Elisabeth (2008) "Att bemöta utsatta barn – som offer och aktörer". I: Eriksson Maria, Källström Cater Åsa, Dahlkild-Öhman Gunilla & Näsman Elisabeth (red) *Barns röster om våld. Att tolka och förstå*. Malmö: Gleerups.
- Eriksson Maria & Näsman Elisabeth (2009) Utsatta barn i familjerättsprocesser: utredares bemötande och barns strategier. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 16 (1): 20-37.
- Follesø Reidun & Mevik Kate (2011) "In the best interest of the child? Contradictions and tensions in social work". I: Hannele Forsberg & Teppo Kröger (red) *Social work and child welfare politics -Through Nordic lenses*. Bristol, UK; Portland, USA: The Policy Press.
- Friedland Roger & Alford Robert R (1991) "Bringing society back in: Symbols, practices and institutional contradictions". I: DiMaggio Paul J & Powell Walter W (red) *The new institutionalism in organizational analysis*. Chicago: The university of Chicago press.
- Föräldrabalk (1949:381) (FB)
- Hart Roger (1992) Children's participation: From tokenism to citizenship. Florence: UNICEF/ International child development centre.
- Herring Jonathan (2012) "Vulnerability, Children and the Law". I: Freeman Michael (red). *Law and Childhood studies*. Oxford: Oxford university press.
- Hollander Anna & Marklund Stefan (1983) Den terapeutiska rättens framväxt – om barnlagstiftningens förändringar och samhälleliga karaktär. *Retfærd*, nr 24: 7-30.
- Hollander Anna (2001) Omhändertagen- samhällets ansvar för utsatta barn och unga. En kritisk granskning av LVU-utredningens betänkande. *Socionomen*, nr 1: 37-43.
- Hollander Anna (2005) Lagens konstruktion underlättar inte tolkningen av barnets bästa. En studie av barns rättsliga ställning i Socialtjänstlagen (SoL) och i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). *Socionomen*, nr 4: 44-49.
- Holland Sally (2010) Looked after children and the ethic of care. *British journal of social work*, 40 (6): 1664-1680.
- Hydén Håkan (1984) *Ram eller lag? Om ramlagstiftning och samhällsorganisation*. Stat-Kommunberedningen. Ds C 1984:12.
- Hyden Håkan (2001) *Rättsregler En introduktion till juridiken*. Lund: Studentlitteratur.
- King Michael & Piper Christine (1995) *How the law thinks about children*. Aldershot: Arena.
- King Michael & Trowell Judith (1992) *Children's welfare and the law. The limits of legal intervention*. London: Newberry park & New Dehli: Sage publications.
- Kurki-Suonio Kirsti (2000) Joint custody as an interpretation of the best interests of the child in critical and comparative perspective. *International journal of Law, Policy and Family*, 14 (3): 183-205.
- Jacobsson Maritha (2006) *Terapeutens rätt. Rättslig och terapeutisk logik i domstolsförhandlingar*. Umeå: Umeå universitet.
- Johansson Susanna (2011) *Rätt, makt och institutionell förändring. En kritisk analys v myndigheters samverkan i barnahus*. Lund: Rättssociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)
- Leviner Pernilla (2011) *Rättsliga dilemman i socialtjänstens barnskyddsarbete*. Stockholm: Jure.

- Mattsson Titti (2002) *Barnet och rättsprocessen. Rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi i samband med beslut om tvångsvård*. Lund: Juristförlaget i Lund.
- Mattsson Titti (2006) *Barnet som subjekt och aktör. En rättslig studie av barn i familjehem*. Uppsala: Iustus förlag.
- Mattsson Titti (2008) Rättighetssubjekt och omsorgsobjekt - hand i hand eller stick i stäv? exemplet barn i institutionsvård. *Retfæred*. Årgång 1, nr 2/121: 58-80.
- Ottossen Mai Heide (2006) In the Name of The Father, The Child and The Holy Genes. Constructions of 'The Child's Best Interest' in Legal Disputes Over Contact, *Acta Sociologica*, 49 (1): 29-46.
- Parker Stephen (1994) The best interests of the child - principles and problems. *International journal of law and the family*, 8 (1): 26-24.
- Piper Christine (2000) Assumptions about children's best interests. *Journal of social welfare and family law*, 22 (3): 261-276.
- Ponnert Lina (2007) *Mellan klient och rättssystem. Tvångsvård av barn och unga ur socialsekreterares perspektiv*. Lund: Lunds universitet, Socialhögskolan.
- Qvortrup Jens (1994) "Childhood matters: An introduction". I: Qvortrup Jens, Badry Marjatta, Sgritta Giovanni & Wintersberger Helmut (red) *Childhood matters. Social theory, practice and politics*. Aldershot: Avebury, European centre Vienna.
- Rasmusson Bodil (2006) *Barnperspektiv i den sociala barnvården. Forsknings- och utvecklingsarbete inom ramen för projekt Kunskapsbaserad socialtjänst*. Lunds universitet: Socialhögskolan.
- Rejmer Annika (2003) *Vårdnadstvister: en rättssociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa*. Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet.
- Röbäck Karin (2008) "Barns vilja i verkställighet av umgängestvister". I: Eriksson Maria, Källström Cater Åsa, Dahlkild-Öhman Gunilla & Näsman Elisabet (red) *Barns röster om våld. Att tolka och förstå*. Malmö: Gleerups.
- Röbäck Karin (2011) Bedömningar om barn i umgängestvister - förändrad argumentation om tid, omsorg och delaktighet? *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr 1: 5-23.
- SAOL *Svenska akademins ordlista*.
- Schiratzki Johanna (2003) "Barnkonventionen och barnets bästa - globalisering med reservation". I: Sandin Bengt & Halldén Gunilla (red) *Barnets bästa - En antologi om barndomens innebörder och välfärdens organisering*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag symposium.
- Scott Richard W (2008) Lords of the dance. Professionals as institutional agents. *Organization studies*, 29 (2): 219-238.
- Singer Anna (2012) "Alla talar om barns rätt". I: Ryberg-Welander, Lotti & Alexius, Katarina (red) *Rätt, social utsatthet och samhälleligt ansvar*. Festskrift till Anna Hollander. Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Skivenes Marit (2010) Judging the Child's best interests: Rational reasoning or Subjective Presumptions? *Acta Sociologica*, 53 (4): 339-353.
- Skoog Viktoria (2013) Barns upplevelser av instabil samhällsvård. *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr 1: 35-52.
- Socialtjänstlag (2001:453) (SoL)
- SOU 1997:116. *Barnets bästa i främsta rummet. FN:s barnkonvention om barnets rättigheter förverkligas i Sverige*. Barnkommittén huvudbetänkande. Stockholm: Socialdepartementet.
- SOU 2015:71. *Barn och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU. Slutbetänkande av Utredningen om tvångsvård för barn och unga*. Stockholm: Socialdepartementet.
- Sundhall Jeanette (2008) "Tystade barn? Om barns röster i utredningstexter". I: Eriksson Maria, Källström Cater Åsa, Dahlkild-Öhman Gunilla & Näsman Elisabet (red) *Barns röster om våld. Att tolka och förstå*. Malmö: Gleerups.
- Svensson Lupita (2006) *Häktad eller omedelbart omhändertagen? En studie om akuta frihetberövanden av unga lagöverträdare*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.
- Teubner Gunther (1989) How the law thinks: Towards a constructivist epistemology of law. *Law and society review*, 23 (5): 727-756.
- Tärnfalk Michael (2007) *Barn och brott. En studie om socialtjänstens yttranden i straffprocessen för unga lagöverträdare*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.
- Weyland Lnes (1997) The blood tie: Raised to the status of a presumption. *Journal of social welfare and family law*, 19 (2): 173-188.
- Øivin Christiansen (2012) Hvorfor har barnevernet problemer med å se og behandle barn som aktører? *Norges barnevern*, 89 (1-2): 16-30.
- Överlien Carolina (2012) *Våld i hemmet - barns strategier*. Malmö: Gleerups.
- Zermatten Jean (2010) The Best Interests of the Child Principle: Literal Analysis and Function. *International Journal of Children's Rights*, 18 (4): 483-499.



Behöver ni kvalitativa konsulentstödda jour- och familjehem?

Vi har över 20 års erfarenhet av socialt arbete, vi bedriver även stödboenden, integrationsboenden, skyddade boenden och öppenvårdsverksamhet.

Vi har lediga platser.

Kontakta oss för mer information.

 Sida vid Sida

073-250 97 01 | 073-250 97 02
info@sidavidsida.se | www.sidavidsida.se

Nytt från fält och forskning

Några priser och utmärkelser har nyligen tilldelats företrädare för socialt arbete. Centralförbundet för socialt arbete (CSA) delar i maj varje år ut en hedersutmärkelse till någon/några personer, institutioner eller organisationer som på ett framstående sätt bidragit till att utveckla det sociala arbetet och socialpolitiken eller gett röst åt människor eller grupper som inte har någon stark position i det offentliga samtalet. Årets utmärkelse har gått till Cecilia Heule som är lärare vid Socialhögskolan, Lunds universitet. Hon har tillsammans med kollegor under tio års tid utvecklat en framgångsrik pedagogik för ömsesidigt lärande i Mobiliseringskursen som ges vid socionomutbildningen i Lund. I kursen studerar socionomstudenter och personer från olika brukarorganisationer sida vid sida under fem veckor och läser in 7,5 universitetspoäng. Människor med olika erfarenheter och bakgrunder möts, lär av varandra och utvecklas tillsammans och skapar nya kunskaper om socialt arbete och samhällsliga förhållanden. Kursen är uppskattad av både brukare och socionomstudenter.

Cecilia Heule är också initiativtagare till PowerUs som är ett internationellt nätverk av lärare och forskare från socionomutbildningar i Danmark, Tyskland, Norge, Sverige och Storbritannien samt av representanter för olika brukarorganisationer. Nätverket arbetar med att implementera och sprida idéerna om hur ett ömsesidigt lärande kan förändra det sociala arbetets praktik för att kunna stödja marginaliserade och diskrimi-

nerade gruppers egenmakt i samhället. Syftet är att långsiktigt bryta utanförskap och stärka möjligheterna till ett värdigt och anständigt liv för grupper som befinner sig i underläge i samhället.

THOMAS BRANTE, som delar sin professorstjänst mellan Socialhögskolan och Sociologiska institutionen i Lund, har av Kungl. Vetenskapssamhället i Uppsala tilldelats 2015 års pris för bästa tvärvetenskapliga insats av utmärkt kvalitet. Priset utdelas vartannat år. Prissumman uppgår till 100 000 kronor.

Priset motiveras av den forskning professor Brante utfört om "hur vetenskap och praktik förenas i det moderna kunskapssamhället. På ett fruktbart sätt kombineras där en sociologisk, lärdomshistorisk och vetenskapsteoretisk analys av hur professioner med varierande framgång internaliserat debatten om 'sina' olika ontologier och paradigmer. På solid empirisk grund och med framåtsyftande utblickar påvisas deras ofrånkomliga roll i kunskapssamhällets möte mellan vetenskap och praktik."

Vid beslutet har återopats professor Brantes böcker *Den professionella logiken* (2014) och, (tillsammans med Eva Johnsson, Gunnar Olofson och Lennart G. Svensson), *Professionerna i kunskapssamhället* (2015). Prisceremonin, som följs av ett föredrag av professor Brante, äger rum i Uppsala universitetshus den 8 oktober 2015.

NÅGRA FRÅGOR som berör socialtjänsten och forskningen i socialt arbete har stått i fokus för den mediala debatten

den gångna sommaren. Det har kommit larmrapporter om orimliga arbetsvillkor inom socialtjänsten, om hög personalomsättning och bristande resurser och svårigheter att rekrytera personal som ska arbeta med tvångsåtgärder, vilket riskerar att drabba barn och unga och utsatta medborgare. Årets Socialtjänstforum som äger rum i Göteborg på Hotel Radisson Blu, den 11 – 12 november kommer att behandla dessa ämnen. Socialtjänstforum är ett möte mellan forskning och praktik inom socialtjänsten med syfte att presentera ny forskning och identifiera olika aktuella forskningsproblem. Konferensen har titel "Profession, politik och marknad: Mellan mötet och manualen – om arbetsvillkoren i socialtjänsten". Frågor som kommer att belysas är bl.a. "Vilka villkor råder egentligen för socialtjänsten idag och vilka konsekvenser får det för arbetet? Finns det organisatoriska vägar till bättre hälsa för socialarbetaren? Vad kan vi lära av forskning om demokratiska hål i den svenska välfärden?"

FATTIGA EU-MEDBORGARE som tigger i Sverige är en annan fråga som har fått stor uppmärksamhet i pressen. I slutet av juni i år höll regeringen en presskonferens om ett planerat åtgärds paket för utsatta EU-medborgare som vistas här i landet. I paketet öppnades upp mot åtgärder mot organiserat tiggeri i de fall tiggarna blir utnyttjade. Man ville också göra det lättare att avhysa tiggarna som slagit läger på annans mark. Mårten Schultz, som är professor i civilrätt vid Stockholms universitet, kallar i press-

sen dessa båda förslag för ”politiskt flum” eftersom det redan finns lagar som kan träda in. Det är till exempel redan förbjudet att utnyttja någon annans trångmål, beroendeställning eller underlägsenhet till att tillskansa sig förmåner. Debatten om de fattiga EU-medborgarna har rört upp känslorna och argumentationen har inte alltid byggts på fakta och väldokumenterade kunskaper. Under våren och sensommaren i år har tre skrifter utkommit som har till syfte att ge en fakтамässig bakgrund till dagens tiggeri och romernas situation i Europa.

Den första är ett temanummer av Socialmedicinsk tidskrift - *Tema: Den nya utsattheten – om EU-migranter och tiggeri*, nr 3, 2015. I numret medverkar forskare från en rad olika vetenskapliga discipliner, experter företrädare för organisationer som arbetar med de fattiga EU-medborgarna. Skriften innehåller ett 20-tal bidrag som analyserar varför tiggarna kommer hit och beskriver hur forskningsfronten ser ut i dag. De juridiska aspekterna av tiggeriet och ansvarsfrågorna behandlas. Handlingsutrymmet mellan givande och tiggande blir också föremål för analys och tiggarnas och allmänhetens röster lyfts fram. Romernas situation i Sverige och i Europa beskrivs liksom Anti-ziganismen samt ryktesspridning och hatkampanjer. De fattiga EU-medborgarnas vårdssituation behandlas och olika exempel ges på hur kommuner och frivilligorganisationer arbetar med problemet. Regeringens särskilda samordnare Martin Valfridsson beskriver sitt uppdrag och vad han önskar åstadkomma.

Den andra publikationen har titeln *Vi kallar dem tiggare* (Hydra förlag, Stockholm, 2015) och är en kombinerad fakta-reportage- och debattbok. Författare är Rola Brentlin som bland annat är grundare och ordförande för Migro, som är ett forum för idédebatt om migration och fri rörlighet, och Aaron Israelson som är journalist och har varit chefredaktör för gatutidningen Faktum. Han har just lämnat detta uppdrag för att starta en

ny gatutidning i Bukarest i Rumänien. Israelson har lång tid följt situationen för Europas romer och är väl insatt i deras situation.

I bokens åtta kapitel ges en översikt över tiggeriets och tiggeriförbundens historia. Vi får veta var romerna ursprungligen kommer ifrån och hur de har behandlats historiskt. Dessutom får vi med hjälp av statistik, forskningsrapporter samt genom författarnas egna sociala reportage veta hur de romska familjerna lever i de fattigaste EU-länderna i dag. Ett kapitel handlar om den romska kulturen. I ett annat kapitel diskuteras huruvida tiggeriet är organiserat och om tiggarna blir utnyttjade. Författarna går noggrant igenom statistik, forskningsrapporter och olika kartläggningar. Man kan hitta enskilda fall som visar att människor som tigger blir utnyttjade och tvingas tigga. Allt tyder emellertid på att de flesta romska tiggarna inte är organiserade i kriminella ligor. Däremot blir extremt fattiga och diskriminerade människor lätta offer för andra som vill utnyttja dem. Våld, kriminalitet och sociala problem följer lätt i den djupa fattigdomens och exkluderingens spår. Dess offer är, enligt författarna, främst andra romer och särskilt romska kvinnor och barn.

De högerextrema vindarna har, enligt författarna, vunnit mark i Europa i dag. Det finns krafter som aktivt bekämpar romer, utför våldsdåd mot gruppen, är beväpnade och patrullerar romska områden. De extrema grupperna säger sig vilja skydda samhället mot flyktingar, romer och homosexuella. Exempel på sådana grupperingar är *Nationella Gardet* i Bulgarien och den ungerska paramilitära organisationen *Civilgardet för en bättre framtid* som sätter skräck i bland annat romer. Även i Sverige förekommer det att tiggarna kartläggs av rasister på nätet och personer som arbetar med fattiga EU-medborgare i Sverige har blivit hotade till livet.

Den tredje tiggeristudien har titeln ”When poverty meets affluence Migrants from Romania on the streets of

the Scandinavian capitals” har getts ut av den norska forskningsorganisationen FAFO och handlar om romska tiggare i de nordiska huvudstäderna. Författaren är Anne Britt Djuve; Jon Horgen Friberg, Guri Tyldum och Huafeng Zhang. Rapporten kan laddas ner på: <http://www.west-info.eu/nordic-rom-not-run-by-organized-crime-groups/fafo-when-poverty-meets-affluence-2015/>

En annan fråga som har diskuterats, inte minst på en rad seminarier, i Almedalen i somras är den akuta bostadsbristen som drabbar kommunerna, socialtjänsten och klienterna på ett negativt sätt. Socialtjänsten får i många kommuner lägga ner orimligt mycket tid på att skaffa människor bostad. Det är svårt att skriva ut ungdomar och andra från behandling eftersom det inte finns bostäder. Ungdomar kan inte flytta hemifrån. Det är svårt att komma tillrätta med hemlöshetsproblemet så länge det inte finns lägenheter till rimliga priser att tillgå. Den ordinarie bostadsmarknaden har i mindre utsträckning blivit ett alternativ för de hemlösa. Istället får kommunerna tillgripa dyra nödlösningar. En omfattande sekundär bostadsmarknad och en hotell- och logimarknad har vuxit fram. Den sekundära bostadsmarknaden består av lägenheter som hyrs ut av socialtjänsten med specialkontrakt så kallade sociala kontrakt till hemlösa. Framför allt åsamkar systemet samhället stora kostnader. Sveriges kommuner och landsting (SKL) har nyligen i en rapport visat att de sociala kontrakten har ökat med 45 procent mellan 2008 och 2014. 2014 var kostnaderna för specialkontrakt enligt SKL 400 miljoner kronor.

I siffrorna har SKL inte räknat med vad det kostar att logera hemlösa på hotell, härbärgen och lågtröskelboenden. Inte heller är kostnaderna inräknade för de ungdomar som inte kan skrivas ut från behandlingshem för att det inte finns bostäder. De sammantagna kostnaderna är mycket höga. ●

Författaranvisningar och bedömningssystem

Socionomens forskningssupplement tar emot vetenskapliga artiklar av följande slag: *Originalartiklar* där forskningsresultat från empiriska studier presenteras för första gången. *Översiktsartiklar* (review articles) eller meta-analyser som är kritiska belysningar eller utvärderingar av studier som redan har blivit publicerade. *Teoretiska artiklar* där författaren utifrån existerande forskning söker utveckla teorier eller diskutera generella metodologiska problem. Manuskript skickas per e-post till: Hans.Sward@soch.lu.se.

Artiklarna skall inte vara längre än 5000 ord (35 000 tecken inklusive blanksteg eller 15 sidor med dubbelt radavstånd) inklusive noter, referenser m.m.

För att få en enhetlig form på de vetenskapliga originalartiklarna vill vi att nyinsända artiklar följer en bestämd mall som innehåller följande punkter. I ett inledande *Abstract* ges en mycket kort sammanfattning av artikeln med syfte, metod, resultat och slutsatser. Ange gärna några ämnes- eller nyckelord som identifierar artikelns innehåll. I *Introduktion* ges en allmän bakgrundsbeskrivning samt syfte, frågeställningar, avgränsningar och teoretiska utgångspunkter. *Metod och material* bör utformas på ett sådant sätt att andra forskare kan bedöma tillförlitlighet och trovärdigheten av resultaten samt i möjligaste mån kunna upprepa studien. Under *Resultat* redovisas forskningsresultaten tillsammans med eventuella tabeller och diagram. *Diskussion/slutsatser* kan innehålla en diskussion om hur resultaten skall värderas, hur de förhåller sig till tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter och om det behöver göras några speciella metodologiska

överbäganden. Till slut skall också artikeln innehålla en lista över *Referenser* som har återopats i framställningen.

Bedömningsproceduren följer de internationella regler som gäller för vetenskapliga tidskrifter inom det samhällsvetenskapliga området. Bedömningarna sker av externa granskare som är experter inom sitt ämnesområde. Dessa vet inte vem som har skrivit artiklarna och författarna får inte heller reda på vem som gjort bedömningarna. Granskarna bedömer om de inskickade artiklarna kan antas för publicering direkt, om de kräver smärre revideringar av författarna, om de kräver större förändringar och en ny bedömning eller om de är oacceptabla för publicering.

Följande kriterier används i bedömningarna: vetenskaplig relevans, förtrogenhet med forskningen inom området, använd vetenskaplig metod, språklig och annan presentationsform, presentation av tabeller och figurer, längden på artikeln och dess originalitet. Dessutom lämnar bedömarna råd till redaktören. Varje artikel bedöms av minst två bedömare.

Alla tidskrifter som arbetar med ett peer reviews-system måste avstå från att publicera ett antal artiklar. Det gäller också för de artiklar jag låtit bedöma för detta nummer. Kritik mot en artikel skall inte ses som en nackdel, utan snarare som en fördel både för tidskrift, läsare och författare. Författarna har i många fall möjligheter att arbeta vidare med en artikel som inte kan antas och har möjligheter att förbättra den med hjälp av bedömnarnas råd. Det är mer prestigefullt att publicera sig i tidskrifter som tillämpar ett strikt bedömningssystem vilket gör att de kommer att dra till sig artiklar av de mest framstående forskarna inom området, vilket i sin tur kommer läsekretsen till del.